Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (12452) | 1984 чылдың март 11, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

АНГРЕН. Ташкент областың Ангренде ГРЭС-2-ниң баштайгы турбоагрегадын эштеп эгелээн. Ангрен бассейнниниң хөмүр-дажын одалгага ажыглаар ол станцияга сес блоктарны эптээр. Оларның баштайгызын хуусаазындан үш ай эрте— сентябрьда ажылдадып киирерин тудугжулар хүлээнген.

ЛЬВОВ. Львов областың Стрый районунуң Сентябрь 17 аттыг колхозунда кукуруза шөлүн бот-орулга-чарылгалыг звенога дааскан. Украин механизаторлар-биле кады анаа часкы тарылгага Молдавиядан чарыш талазы-биле оларның өңнүктери киржир. Львовчу чер ажылдыглар молдав эштери-биле хөй чыл кады ажылдап келген.

КИЧЭЭНГЕЙНИ— КҮҮСЕЛДЕЖЕ

СЭКП Тыва обкомунуң пленуму чоокта чаа болуп эрткен. СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр республиканың партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазында партияның амгы байдалдарда иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыглары тодаргайлаттынган, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседириниң тодаргай программазын айыткан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын партияның XIX область конференциязынга тодаргай чугаалашкан. Орта он бирги беш чылдың эрткен үш чылында ажылдың түңнелдерин үндүрген болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодаргай айыткан. Экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун көвүдедиринге дыка хөй чүүлдерни кылганын демдеглээн. 1983 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын чедиишкинниг күүсеткени дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозу, Бүгү-россияның чарыжынга республика, Кызыл район, «Алдан-Маадыр», «Тес-Хем» совхозтар тиилекчи болуп үнгеш, шаңналдарны алган.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, совхозтарының хөй нуруузу бо ажыл-агыйл чылын багай эвес эгелээн. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң ийи ай планы 103 хуу, ону сайгарары— 103 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинден 3,4 хуу бедээн. Пландан ажыр дыка хөй продукцияны бүдүрген болгаш сайгарган.

СЭКП Төп Комитединиң февраль (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында тодараттынган сорулгаларга дүүштүр ажылды анализтеп көөрге, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинде, күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип турарында четпестер бар. Продукция бүдүрериниң ийи ай планын он дөрт, ону сайгарарының даалгазын он бир бүдүрүлге күүсетпээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планын он тос бүдүрүлге боттандырбаан, ол болза бүдүрүлгелерниң ниити санының 32 хуузу болуп турар. Он бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ажыр бир хуу өстүрерин чедип албаан.

Бо чылдың эрткен ийи айында тудугжулар четпес ажылдаан. Олар капитал салыышкынын чүгле 66 хуу шиңгээдип алган, тудуг-монтаж ажылдарының планын 80 хуу күүсеткен. Керээлиг ажылдаар организацияларның 40 хире хуузу бердинген онаалдаларны күүсетпээн. «Шагонартяжстрой» трестиниң, ССРЭ-ниң Энергетика министерствозунуң көжүп чоруур ийи, үш дугаар колонналары болгаш өске-даа тудуг коллективтери бердинген даалганы күүседип шыдаваан.

Чамдык бүдүрүлгелерде, организацияларда, совхозтарда планныг онаалдалар чүге күүсеттинмейн турарыл, ону бар аргаларны, курлавырларны санап көргеш, тургусканна болгай. Дыка хөй партия, совет органнарның, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының негелделеринге, партияның XIX область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр ам-даа чогуур түңнелдерни кылбааны, күш-ажылчы коллективтерниң деңдески ажылдаарын хандырбааны болгаш бар арга-курлавырларны четпес ажыглап турары илереттинген.

Партия Төп Комитединиң февраль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр республиканың партия организациялары ажыл-иштин хандыр анализтеп көөр, кол кичээнгейни ында айыткан чугула сорулгаларны күүседиринче угландырар ужурлуг. Ынчангаш хамыктың мурнунда эш К. У. Черненконуң ханы уткалыг чугаазын ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлап, таныштырар. Күш-ажылчы коллектив, коммунист, совет кижи бүрүзүнүң чүнү кылырын тодарадыр, оларның ажылы, амыдыралы-биле сырый холбаштырар. Бо ажылга лекторларны, пропагандистерни, политинформаторларны, агитаторларны, удуртукчуларны, специалистерни калбаа-биле хаара тудар.

Ажылчы чоннуң ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп тура, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни углаар, ылаңгыя планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, продукцияның бот-үнезин чиигедиринче, тудуг ажылын дүргедедиринче, малды болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин төтчеглээр чоруктар-биле демиселди күштелдиринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун, корум-чурумну быжыглаарынче, кая-даа камналга-хумагалыг болурунуң айтырыгларынче кичээнгейни салыр, оларны экижидер хемчеглерни алыр. Оон ыңай ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкинин бүгү тала-биле деткиир, социалистиг чарышты болдунар аргалар-биле улам калбартыр, ажылдың мурнакчы дуржулгазын, дээштиг арга-методтарны нептеридиринче кичээнгейни салыр.

Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээн бедидер дээш партия хооркому, райкомнар хөй чүүлдерни кылыр ужурлуг, оларны күш-ажылчы коллективтиң ёзулуг өзээ, массаларның идепкейлиг башкарыкчызы болурун чедип алыр. Партийжи удуртулганың деңнелин улам бедидери, политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылдың стилин, методтарын сайзыраңгайжыдарын амгы үе негеп турар, ынчангаш социал-экономиктиг болгаш культура айтырыгларын шиитпирлээрде партийжи салдарның бүгү быраларын билдилиг ажыглаар ужурлуг.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациялары бүгү-ле чүүлдерни кылыр, ажыл-ишчилери планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, Совет Тываның 40 чылынга төлептиг ужуражыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур

«Саян» универмаг— Кызыл үлетпүр барааннар садыында улуг коллектив. Ооң ажылдакчылары колдуунда херээженнер. Коллектив интернационалчы, янзы-бүрү нацияларның кыстары чаңгыс үүле-херекти бүдүрүп, чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег быжыг найыралдыг ажылдап, чурттап турарлар. Интернационалчы бо коллектив Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы эки көргүзүглерлиг уткуур дээш республикада калбарган «Совет Тываның 40 чылынга— шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдаларын коллектив эки көргүзүглерлиг күүсеткен. Маңаа секция бүрүзүнүң күш-ажылчы үлүү улуг. Чижээ, галантерея, парфюмерия, эр улустуң даштыкы хевин садар секцияларның садыгжылары социалистиг хүлээлгелерниң негелделерин эки күүседип турар, чарыштың мурнакчыларының одуруунда.

Бо улуг коллективте мурнакчылар хөй. Чижээ, садыгжылар (чурукта солагай таладан) Н. Малетина, А. Очур-оол, Т. Куулар, О. Санчи, М. Чюдюк, Л. Шмакова олар кызымак, ак сеткилдиг ажылы-биле эш-өөрүнүң бүзүрелин чедип алганнар.

«Саянның» садыгжыларының хөй кезии—аныяктар, комсомолчулар. Садыг шугумунуң хоочуннарының арга-дуржулгазынга өөренмишаан, олар комсомолчу изиг тура-сорук-биле ажылдап турар. Ынчангаш частың байырлалы — Март 8-тиң хүнүнде бо магазинниң интернационалчы коллективиниң күш-ажылчы мурнакчы херээженнериниң ажыл-ижиниң дугайында чоргаарал-биле чугаалааны-даа таварылга эвес.

ЧУРУКТА: «Саянның» мурнакчы садыгжылары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Сүт-Хөл районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң төрүүр 6400 баш хоюнуң бо хүннерге чедир чартыындан хөй кезии оолдапкан. Оон иштинден Дүвүрең хойжу бригадазында 3200 баш төрүүр хойнуң 2236-зы оолдаан, 2180 баш хураган онча-менди алдынган. Бригаданың малчыннары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныжкаш, аңаа салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш бо чылдың март 4-те болуп эрткен ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар хүнүнге уткуштур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеннер.

Оларның аразында багай эвес көргүзүглүг малчыннар база бар. Чижээ, хой оолдаашкынының баштайгы хүннеринден тура, ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар хүнүнге чедир Хураган-оол Куулар 100 баш хойдан-на 92 хураганны онча-менди алган. Даңзы-Белек Монгуш— 84, Байлак Куулар 82 баш хураганны түс-тузунда камгалап алгылаан.

А сакманчылар аразында калбарган социалистиг чарышка Калдар Монгуш, Людмила, Уран болгаш Баяккай Кууларлар шылгараан. Олар түс-тузунда 125—220 хураганны доруктуруп турар. Бригаданың төрүвес хоюнуң 7 коданнарында болгаш төрүүр 9 хой коданнарында дузалакчы кадарчылар-биле кады шупту 30 кижи доктаамал быжыглаттынган. Оларның иштинден алды малчын «Мал ажылының 1-ги клазының мастери» деп аттың эдилекчизи, а арткан малчыннарның 12-зи ийиги класстыы болуп турар. Төрүүр хой коданнарында 38 сакманчы быжыглаттынган.

Коданнар бөдүүн мал чемнеринге немей чарба, сула-биле четчир кылдыр хандыртынган.

А. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАЛАР

«Суклак» совхозтуң семиртилге шөлүнде ажыл дүн, хүн-даа дивес, соксаал чок чоруп турар. Шөлге чеде бээрге, мал ажаакчылары чамдыктары трактор кырындан сиген дүжүрген, бир чамдыктары малга чем каап берген бачым ажыл хайнып-ла турар. Ол шөлде аразында маргылдаалыг чаржып ажылдап турар дөрт бригада бар. Оларның ажылдап турарын кезек сонуургап көрүп тур мен. Ажылчыннар кыштың чыккылама соогун-даа тоор хире эвес, аразында ойнап-баштакташкан хей-аъттыг ажылдап турду.

Ажыл — амыдыралдың үнер дөзү дээри-ле чөп. Ажыл кижилерни тудуштурар, найыралга каннаар, бот-боттарын эки билчир кылдыр чоокшулаштырар, күш-ажылга кижизидер.

Чоогумда инектер чанында силос артынчылары бөлүп турган назыны дөгүй берген акыйга чеде бергеш, чугаалажып көөрүмге, Украина чурттуг Григорий Николаевич Кучум дээр, ол совхозта он чыл ажыг ажылдап турар хоочун инек ажаакчызы болду. Ол менээ: «Инек кончуг угаанныг мал, чем эккеп дүжүрүп турар тракторунуң даажын кайы ырактан-на өске кандыг-даа машина, тракторлардан олар кончуг эки ылгап билирлер, ол трактор дагжаарга-ла артында «мөө-мөө» кылдыр эде бээрлер» — деп, сонуургадып чугаалады. Григорий Николаевич малга кончуг ынак, оларның-биле кижи ышкаш чугаалажыр, оларның психологиязын безин билир кижи болду.

Семиртилге шөлүнде ажылдап турар дөрт бригаданың эрткен ийи айда чарыш түңнелин үндүрген. Бирги черни Григорий Терентьевич Сурыкин удурткан № 1 бригада төлептии-биле чаалап алган болду. Ол бригада он бирги беш чылдың үшкү чылының түңнели-биле база кызымак ажылдааш, бир инектен ортумаа-биле хонукта 708 грамм немелде деңзини алгаш, республикада инек семиртир бригадалар аразындан бирги черже үнген. Инек ажаакчылары М. Севээн, С. Марченко, Ю. Сурыкин, Г. Кучум олар хүлээнген ажылын үргүлчү ак сеткилдиг кылып, немелде деңзи алыр талазы-биле доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Бригадир Г. Сурыкин:— Бистиң бригадавыстың чедиишкинниг ажылдап турарында чаңгыс чылдагаан бар —найыралдыг ажылдап турарывыста. Бригада кежигүннери бот-боттарывысты билчип, чаңгыс сорулгалыг, демниг, бот-боттарынга негелделиг база эки түңнелдиг ажылдап турар бис — деп чугаалады.

Эрткен айның түңнели-биле А. М. Мухачёвтуң бригадазы база эки түңнелдиг ажылдааш, чарыштың мурнуку одуруунче үнген. Ол бригада бир инектен хонукта ортумаа-биле 691 гр. немелде деңзини чедип алган, планда көрдүнгенинден ырақта ажыг болуп турар. Ол бригадалар Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш улам шудургу ажылдап турарлар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДООЗАР

Часкы тарылгага чедир үр эвес үе арткан. Он бирги беш чылдың дөрткү чылының тарылгазынга эки тынарлыг, сорттуг үрезинни белеткээри— хүннүң чугула айтырыы.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары бо хүннерге чедир ниитизи-биле тараа культураларының 3220 тонна үрезинни белеткээр планын 50 ажыг хуу чедирген. Оон хөй нуруузу кондициялыг.

Үрезин сөөртүлгезин «Искра», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш «Хөндергей» совхозтар дооскан. «Большевик», «Тыва» совхозтар үрезин сөөртүлгезин озалдадып турган. Ажыл-агыйларның тускай эртемниглери Тываның көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязындан кызыл-тастың «С-29», «Бурятская», суланың «Марина» сорттарының үрезиннерин сөөртүп алырын шалыпкын организастап чорудары негеттинип турар.

К. МОНГУШ.

ШЕФТЭЭН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң контора ажылдакчылары шеф организастааш, Сарыг-Булуңдан ажааттынган сигенни коданнарга, фермаларга сөөртүп чедирген.

Бир хүннүң ол шеф ажылынга 5 чүък машиназы болгаш кожугларлыг 5 «Беларусьтар» киришкен. Шефчилерниң кызымак ажылының түңнелинде машиналар ийи-ийи рейстерни кылып, тракторлар өдекти бир-бир катап сөөртүп четтигипкеннер. Чаш бызааларга чиртири-биле Чаш-Тал сүт-бараан фермазынга 8 тонна сигенни чедирген. Арткан сигенни хойжу коданнарга чедиргилээн. Шеф ажылынга чолаачылар А. Дондай-оол, М. Монгуш, трактористер К. Дартай-оол, Д. Чымчак-Кара болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, кызымак ажылдаан. Шак ындыг шефтээшкиннерни контораның ажылдакчылары моон соңгаар-даа чорударлар.

С. СОТНАМ.

ГАГАРИНЧИ САЛГАЛ ӨЗҮП ТУРАР

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге космосчу үе-чадаының эгези Советтер чуртунуң хамаатызы, коммунист Юрий Алексеевич Гагаринниң ады-биле чарылбас холбаалыг. Совет улустуң ол шынчы оглу космос делгеминче орукту бир дугаарында ажыткан.

Космоска бир дугаарында эрткен ол кижиниң төрүттүнген хүнүнден бээр март 9-та 50 чыл болган. Ол хүнге холбаштыр Москваның ажылчы чоннарының болгаш найысылал гарнизонунуң дайынчылар төлээлекчилериниң байырлыг кежээзи Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Г. В. Романов, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, көскү совет эртемденнер, космос техниказының конструкторлары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары.

Кежээни СЭКП Москва хооркомунуң секретары Л. А. Борисов ажыткан.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштериниң Кол командылакчызы, ужар чүүлдүң кол маршалы П. С. Кутахов илеткел кылган.

Делегейниң баштайгы космонавтызы Ю. А. Гагаринниң төрүттүнген хүнүнден бээр бежен чылын совет улус СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары К. У. Черненконуң программа чугаазының чүүлдерин болгаш түңнелдерин изин-биле деткивишаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш хайныышкынныг ажылдап турар хүннерде демдеглеп турар-дыр деп, ол чугаалаан. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының бузулбас чаңгыс эвииниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң даштыкы база иштики политиказын изин-биле деткип турарының чырыткыланчак көргүзүү ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулдалар болган.

Совет улустуң, ажыл-ишчи улустуң, чаа, коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу улустуң өндүр маадыр чоруу Юрий Гагаринниң эрес-маадырлыг болган чоруунда сиңниккен. Социализмниң күчүлүг күжү, бистиң улузувусту улуг Ленинниң чагаан оруу-биле бүзүрелдиг башкарып орар Коммунистиг партияның политиказының тиилелгези оортан чырыткыландыр болгаш хөй талалыг кылдыр илергейлеттинген.

Гагаринниң салым-чолу — күш-ажыл кижиниң мурнунга, бистиң аныяктарывыстың мурнунга социализмниң кандыг калбак оруктарны болгаш аргаларны ажыдып берип турарының эң чырыткыланчак үлегер-чижээ-дир.

Совет эртемниң болгаш техниканың чечектелиишкининге таарышкан байдалды Улуг Октябрь бистиң чуртувуска социализм тургузуушкуну, Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг Германияны ашкан Тиилелге болгаш дайын соондагы чылдарда эртем-техниктиг шапкын депшилге тургузуп берген.

Юрий Гагаринниң тиилелгелиг ужудуушкунунуң соонда эрткен чылдар космостуң совет шинчээчилериниң хайныышкынныг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-ижиниң чылдары болган. Космосче 57 совет космонавтылар ужуткан, оларның аразындан он ийи кижи үш удаа болгаш он сес кижи — ийи удаа орбитаның башкарылгалыг корабльдеринге болгаш станцияларынга ажылдап эрттирген. Космоска ужудуушкуннарның үргүлчүлели Гагаринниң бир чүс сес минутазындан тергиин үр үе — 211 хонук чедир көвүдээн.

Космосче үнүүшкүн онза болуушкун турганындан космонавтыларга анаа нургулай ажыл-херек, а космос делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыры план ёзугаар ажыл-ишчи сорулга апарган. Совет космонавтика бөгүн — күчүлүг ракеталар, спутниктер, планеталар аразынга ужугар автоматтыг станциялар, башкарылгалыг корабльдер болгаш орбита станциялары-дыр. Ол дээрге кедергей ыракшыл радиохарылзаа, телевидение, навигация, метеорология информациязын бүгү бөмбүрзектен чыыры, Черниң бойдузун болгаш бойдус курлавырларын өөренип шинчилээри, ол ышкаш эртемниң хөй-хөй кол айтырыгларын шиитпирлээри-дир.

Социалистиг чурттарның «Интеркосмос» дээр кады кылган программазы үре-түңнелдиг боттанып турар. Чехословакиядан, Польшадан, Герман Демократтыг Республикадан, Болгариядан, Венгриядан, Вьетнамдан, Куба Республикадан, Моолдан болгаш Румыниядан шинчээчи тос космонавтылар орбитага ажылдап каапканнар. Совет космонавтылар-биле кады Француз Республиканың хамаатызы ужуткан. Индия Республиканың төлээлекчизи космосче ужудуушкунга белеткенип турар.

Тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынының ленинчи политиказын амыдыралга боттандырбышаан, Совет Эвилели космоска шинчилелдер талазы-биле делегейге кады ажылдажылганың тайбың хөгжүлдези дээш туржуп турар.

Амгы үениң делегей байдалын тодарадып көргүспүшаан, ол байдал кедергей реакцылыг империалистиг бөлүктерниң буруузу-биле дыка баксыраанын П. С. Кутахов демдеглээн. Империализмниң сарыыл чок, авантюристиг хөделиишкиннериниң тургузуп турары кыжаныышкынны бистиң партиявыс биле чонувус ылап көрүп турар болгаш харыы хемчеглерни ап турар.

Совет тайбың программаларга Вашингтоннуң амгы администрациязы космосту милитаризастаарының авантюристиг угланыышкынын удурланыштыр тургузуп турар. Ол угланыышкынның амгы үениң космос чепсектерин нептередир дээр практиктиг херектери-биле бадыткап турар. Шериг-агаар күштериниң составынга тускай космос командылалын тургузар дугайында Пентагоннуң шиитпирин база ол угланыышкынга ээлчеглиг барым кылдыр көрзе чогуур.

Шаг-үениң халас ытпазының, боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин космосче шилчидерин болдурбазының мырыңай эргежок чугулазын барымдаалааш, ССРЭ космос делгеминге-даа, Черге хамаарыштыр космостан-даа күштүг ажыглаарын хоруур дугайын дугуржуп алырын саналдап турар. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга совет саналдарны калбаа-биле деткээн. Соңгукчулар-биле ужуражыышкынга бодунуң чугаазынга эш К. У. Черненко ол дугайын база дагын онза тода медеглээн.

Чылдар, он-он чылдар, чүс-чүс чылдар эрте бээр. Советтер чуртунуң эрес-маадыр оолдары шинчилеттинмээн сылдыстар оранынче ужудуп чорутарлар. Ынчан-даа боттарының Черниң ак-көк планетазынче ээп келирде космонавтылар — маадырлыг гагаринчи оруктуң уламчылакчылары — космосче баштайгы ужудукчунуң Звездный хоорайда тураскаалынга Октаргайның чечээн экеп салып, ону чүректиң ханызындан хүндүткеп чоруурун илергейлээрлер.

ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы, ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы Г. С. Титов, Москва заводтарының бирээзиниң слесарь-инструментальщиги Н. И. Лукинов, профессор, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы К. П. Феоктистов, ВЛКСМ ТК-ның секретары В. И. Федосов олар база кежээге чүве чугаалаан.

«Салют-7» — «Союз Т-10» — «Прогресс-19» дээр эртем-шинчилел комплекизиниң экипажындан байырлыг чагааны байырлыг кежээниң киржикчилери адыш часкаашкыны-биле уткаан. Черниң кырында ай ажыг үе ажылдап чоруур Л. Кизим, В. Соловьев, О. Атьков олар космоска баштай ужуткан кижиге хүндүткелдиң болгаш ынакшылдың сөстерин орбитадан дамчыткан. Чер чоогунуң делгеминде ажыл уламчылавышаан. Юрий Алексеевич Гагарин кезээде бистерниң-биле, амгы болгаш келир үениң салгакчыларының сагыш-сеткилинге болгаш чүректеринге кезээ шагда артар деп радиограммада чугаалаан.

(СЭТА).

УЛАМ БЕДИТКЕН

Малдан алыр продукцияның көвүдедир, ооң шынарын экижидер дээш Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи бар аргаларны долузу-биле ажыглаарының боттуг хемчеглерин ап турар. Ферма коллективиниң кол өзээ комсомолчу аныяктардан тургустунган.

Чоокта чаа Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга «Сээң социалистиг хүлээлгең» деп темалыг ажык кичээлди эрттирген. Аңаа саанчылар, бызаа ажаакчылары, инек кадарчылары, трактористер шупту үжен ажыг кижи олурушкан. Ажык кичээлди совхозта партия комитединиң секретары К. Н. Доржу ажыткаш, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле совхоз 1984 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир сорулганы салганын тайылбырлаан. Ону күүседирде ажылчын кижи бүрүзүнден бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг, быжыг сагылга-чурумнуг ажылдаары негеттинип турар. Ынчангаш «Сээң социалистиг хүлээлгең» деп теманы кижи бүрүзү ханы анализтеп көөрү чугула — деп, ол чугаалаан.

Сүт-бараан фермазының коллективиниң хөйү комсомолчу аныяктар болганда, аңаа совхозта комсомол комитединиң секретары Константин Ооржак база киришкен. Ол совхозта комсомолчуларның болгаш аныяктарның ортузунда «Мал ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ» деп шимчээшкинниң канчаар чоруп турарының дугайында чугаалааш, Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктааган. Фермада экономика школазының пропагандизи Тамара Чамбаловна Монгуш социалистиг хүлээлге дугайында беседаны кылган. Түңнелинде саанчылар болгаш кадарчылар Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Саанчы бүрүзү сүт саалдазын 1983 чылдыы-биле деңнээрге, 5—10 хуу көвүдедирин хүлээнген. Ол ышкаш сагган сүттү күрүнеге садарда бирги сорттуу кылдыр дужаарын көвүдедир сорулганы ферманың саанчылары салган. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Маргарита Монгуш кышкы айларда бир инектен-не хүнде 6—7 литр сүт саарын хүлээнген. А чайгы үеде сүт саалдазы оон оранчок бедик болуру чугаажок. Комсомолчу саанчылар Клава Иргит, Римма Ооржак, Шири Донгак болгаш арткан бүгү саанчылар база-ла мурнундагы социалистиг хүлээлгелерин чаарткан-нар.

Ферманың кормоцеги районда дээре ажылдыг. Ында улуг оператор Андрей Монгуш, моторист Николай Куулар, оператор Вячеслав Кара-Сал мал чеми болбаазырадырының хүн үлүүн ажыр күүседип турар. Олар саваңны, сигенни хээндектээш, янзы-бүрү минералдыг чемнерни холааш, изиг суг-биле ылбыраткаш, инектерге, молдургаларга, бызааларга берип турар.

Аныяктарның дагдыныкчылары —коммунистер, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Т. Кара-Сал болгаш кадарчы Сандак Куулар, саанчы Дочунмаа Монгуш олар сүт саалдазын көвүдедир, шынарын бедидер дээш кижи бүрүзү ажылчын туруштарынга бот-харыысалгазын күштелдирериниң чугулазын чугаалааннар.

К. МОНГУШ,

БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пуш

ЧАРЫШ — ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1984 чыл. март № 3

БӨГҮНГҮ ЧАРЫШ АРНЫНДА — КЫЗЫЛ ХООРАЙ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.), февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шудургу ажыл-иш республиканың бүгү булуңнарында дег Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш транспорт, тудуг, амыдырал хандырылга база улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында калбарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу немей өстүрер, продукцияның бот-үнезин чартык хууга немей эвээжедир дугайында партияның даалгазын күүседир дээш күш-ажылчы коллективтер боттарының арга-курлавырларын санап көрген болгаш уткуштур немей хүлээлгелерни алгылаан.

Элээн каш коллективтерниң идип үндүргени «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп эгелээшкини республиканың бүдүрүлгелеринде, ажыл-агыйларында деткиишкинни алган, ол ёзугаар шалыпчы неделялар аайы-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп турар.

Социалистиг чарыш — коллектив кежигүннериниң планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мобилизастап, хаара тударынга күчүлүг чепсек. Ону Кызыл хоорайның чамдык бүдүрүлгелеринде канчаар организастап турарын дараазында материалдарда чырыткан.

ЧАРЫШКА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Социалистиг чарыш ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш шынарын экижидеринге быжыг быра болур. Ону дээштиг организастаанындан түңнел көргүзүглер хамааржыр. Чарыштың негелделерин бригаданың, цехтиң ажылының онзагай талаларын барымдаалап тургузары чугула. Шаңнап-мактаар аргаларны чаарты көөрү, ону ажылдың түңнелдеринге дүгжүп турар кылдыр кылыры чарыштың организакчыларындан хамааржыр.

Бистиң сүт комбинады 1983 чылдың түңнели-биле үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Продукция бүдүрериниң хемчээлиниң чыл планы 105,1 хуу, ону сайгарары 105,3 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,4 хуу өскен.

Кызылдың сүт заводу хоорайның бүдүрүлгелериниң аразынга чарышка база тиилекчи болуп СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомнуң болгаш ВЛКСМ хооркомунуң Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Бо чылдың ийи айының планын завод 100 хуу боттандырган. Продукция сайгарарының планын 104 хуу күүсеткен азы 2 муң тонна сүттү пландан ажыр саарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,5 хуу четкен. Энир чылга бодаарга, өзүлдениң темпизи 3,1 хуу улуг болган.

Чарышка тиилекчи болурунга чүү идиг болганыл? Бир-ле дугаарында, завод иштинде чарышты көскү, түңнелдиг болдурганындан нииити заводтуң көргүзүглери бедип турар. Ийиде, чедиишкинниң үндезини күш-ажылдың сагылга-чурумун экижиткенинде. Бо ажылга чарышты организастап, ону удуртуп турарлардан аңгыда, эш хуу суду, арагалаашкын-биле демисел чорудар комиссия база үлүүн кииириштирип турар.

Чарышты ийи аңгы үзүп түңнеп турар. Бирги бөлүкке материалдыг продукция бүдүрүп турар кол цехтер— хүлээп алыр цех, аппарат цеги, диета цеги, үс-саржаг цеги, ааржы кылыр цех хамааржыр. Мында цехтер, ээлчеглер аразында чарыш чоруп турар. Чаңгыс-чаңгыс кылдыр ажылдап турар сүт кудукчузунуң, сүт ажыдыкчызының болгаш өскелерниң-даа аразында хууда социалистиг чарышты чарлаан.

Ийиги бөлүкке дузалал цехтер — механика, компрессор, котельный цехтер, сайгарылга килдизи, лаборатория, гараж ажылдакчылары, чүдүрүкчүлер кирип турар. Оларның аразында чарыштың негелделерин тускай кылган.

Партия организациязының талазындан чарышты харыылап турар коммунист Г. В. Стальмакова профэвилел комитеди-биле кады чарыштың негелделериниң күүселдезин контрольдап, тиилекчилерни илередип, оларга шаңналдарны байырлыг байдалга тыпсып турар. Мооң мурнунда түңнелдерни беш хонуктап үндүргеш, көргүзүг самбыраларынга чырыдып турган. Хүннүң тиилекчилерин ажыл шагы төнүп турда, бүгү завод билген турар—оларның ады «Бөгүн эки ажылдаан» деп самбырага көстүп келир.

Бригадалар аразында болгаш хууда социалистиг чарыштан аңгыда «Мергежилиниң тергиини», «Эң эки мастер» деп аттар дээш чарыш калбарган. 11 цехтер, 96 ажылчыннар чарышче хаара туттунган. 42 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп аттың эдилекчилери.

Заводта он чылдан чээрби ажыр ажылдап турар 40 хоочуннар бар. Олар чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, аныяктарга үлегерин көргүзүп келгеннер. Ындыгларның чижээнге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Захаровна Блохинаны, Кызыл хоорай Совединиң депутады Надежда Тихоновна Долженкону, Надежда Даниловна Шипунованы кирип болур. А Ирина Ирасевна Анышева сес чыл бурунгаар пенсияже үнген, ынчалза-даа амдаа төрээн заводунда ажылдавышаан. Ол — РСФСР-ниң Сүт үлетпүр министерствозунуң шаңналдарының эдилекчизи.

Чарышка моральдыг болгаш материалдыг деткимче улуг рольду ойнаар. Бир эвес бригада ай түңнели-биле тиилекчи болган болза, кижи бүрүзүнге 10 рубль шаңналды берип турар бис. Бригада чылда дөрт ай улаштыр чарышты мурнап келген болза, 13-кү шалыңга 15 хуу немелде кылыр. Тук, вымпел тыпсырындан, шаңнал акша бээринден аңгыда, заводтуң хүндүлел самбыразынче киирип турар бис. Кажан прогулдар азы корум-чурум үрээшкиннери туруп кээр болза, шаңнал акшазын казыыр.

Кымның канчаар ажылдап турары мастер кижиге билдингир. Садыг организациялары хүннүң-не сүт продукцияларынга чагыгны киирип турар. Мастер чагыг ёзугаар цехтиң ажылчыннарының хүнде кылыр ажылының нормазын тургузар. Ынчангаш ажылчын бүрүзү хүнде чежени кылырын база канчаар күүсеткенин билир. «Эң эки мастер» деп чарыш ажылды экижидеринге улуг рольду ойнап турар. Бо атты үш чыл ажыр ажылдаан, чиг-эттиң камналгазын чедип алган, продукцияның шынарын болгаш ассортиментизин экижидерин, цехтиң арыг-силиин чедип алган болгаш улус-биле ажылдап билир мастерге тыпсыр.

Чарыш түңнээрде кол көргүзүглерниң бирээзи шынар. Заводта шынар башкарарының комплекстиг системазын тургускан. Шынар талазы-биле рейдилерни квартал санында Н. М. Ульянованың удуртканы улусчу контроль бөлүү чорудуп турар.

Шынарны экижидери бистен ам-даа негеттинип турар. Январь, февраль айларда шынар чок болганы-биле 200 килограмм варенецти брактаан. 9 тонна сметананың химиктиг көргүзүглери негелделерге дүүшпес болган. Бүдүрүлгеден 1100 рубльдиң продукциязын дүжүрген болгаш 208 рубльди күрүне бюджединче киирген.

Бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чүгле заводтуң талазындан күжениишкиннер четпес. Бисти чиг-эт-биле хандырып турар совхозтар сүт бээрин эвээжеткени-биле февраль айның планы күүсеттинмээн. Бистиң продукциявыс Бии-Хем, Каа-Хем районнарның төптеринче база чоруп турар. Сөөлгү чылдарда Тожуда, Бай-Тайгада сүт хүлээп алыр пункттар ажыттынган. Удавас Сарыг-Сеп биле Туранга ажыттынар. Ол районнарның фермаларындан сүттү бээр эккел чыдарының орнунга орта белеткээри үрелиишкиннерни болдурбас.

Заводту 1967 чылда туткан. Ооң дериг-херекселдериниң чамдыызын чаарткан. Соок бээр чаа компрессор цегиниң тудуу доостур чыгаан. Эрги цехке мороженое цегин тургузар кылдыр Курганның төлевилел институдунда төлевилел-смета документацияны белеткеп турар.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге цехтер, ажылчын бүрүзү идепкейлиг киржип турар. Нииити заводтуң неделя дургузунда канчаар ажылдаанын көргүзүг самбыраларында чырыдып турар. Чарышты 7 хонуктап түңнээрин план килдизи чорудуп турар.

Галина Дмитриевна Фадиенконуң удуртканы диета цеги күженишкинниг ажылдаан. Цех колдуу кежээки ээлчегде ажылдап турар болгаш чаа келген чиг-этти ажылдап кылып турар.

Чарыштың дээштиг, кижизидикчи ужур-утказы — партийжи удуртулгада. Бо ажыл кижилерге кичээнгейлиг болгаш принципиалдыг болурун, ажылчын кижилер дээш сагыш човангыр болгаш оларның сонуургалынга дыңнангыр болурун негээр.

В. СУМЕНКОВА,
сүт заводунда партия организациязының секретары.

ХЕРЕГЛЕКЧИНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Кызылдың мебель фабриказының коллективи чоннуң хереглел барааннарын эки шынарлыг бүдүрер дээш чуртта мурнакчы коллективтерниң идип үндүргени Бүгү-эвилел чарыжының дугайында эгелээшкинни деткип, продукцияның шынарын экижидер талазы-биле, мурнуку чылдарга бодаарга, элээн ажылдарны кылып чоруткан. 9 цехтер аразында шынар талазы-биле чарышты организастаан. Фабрика бир кижиге онааштыр нормативтиг арыг продукция бүдүрер талазы-биле 1984 чылдың баштайгы ийи айларының планын 111,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың деңнелинге бодаарга, өзүлде 13,6 хуу болган.

Бүдүрүлге февраль айда бараанныг продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планын күүседипкен. Продукция сайгарарының 1983 чылга бодаарга өзүлдези 12,8 хуу четкен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 109,1 хуу, өзүлде темпизи 11,1 хуу болган. Планнаашкынны болгаш ажыл түңнелин нормативтиг арыг продукцияже шилчиткени-биле көөр болза, ийи айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 111,6 хуу күүсеттинген. Бо чедиишкин чарышты организастааның экижиткенинден, иштики курлавырларны чөп ажыглаанындан болгаш сагылга-чурумну быжыглаанындан чедип алдынган.

Цехтер иштинге кире бээрге, ыяш дилген, кескен, чондурган станоктарның даажы соксаал чокка шиинейнип, «ырлаан» турар. Кезер, хоюглаар цехтерде амдаа чанагаш хевээр калбак ыяштарны аңдара-дүңдере туткан, дескилээн, кырындан шпоннарны хырбалаан, хоюглаан ажылчыннар кидин түлүк иженген турлар.

Машина-биле ыяш болбаазырадыр цехтиң мастери Нина Петровна Кускашева бодунуң кады ажылдап турар эштериниң дугайында чылыг сөстерни чугаалады. Чээрби ажыг чыл бо бүдүрүлгеде ажылдап турар хоюглакчылар Надежда Алексеевна Сарачакова биле Людмила Федоровна Балалайщикова **(үстүнде чурукта)** ажылынга кызымаа-биле эш-өөрүнүң, коллективиниң хүндүткелин чаалап алганнар. Олар неделя санында түңнеп турар чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Ол-ла цехте кезектерниң кыдыгларын хоюглап турар Мария Ивановна Дунаева, Галина Михайловна Чанзыноол **(ортузунда чурукта)** февраль айда күженишкинниг ажылдааннар. Олар кезектерни лактаарынга белеткеп турарлар. Мурнакчы ажылчыннар дөрткү разрядты шиңгээдип алганнар. Ажылчыннар хүн нормазын доктаамал бүдүн чартык кылдыр күүседип келгеннер.

Бүгү цехтерниң ажылын түңнээр чер—эптээр цех. Орта белен кезектерден кандыг-бир мебельди эптээр. Партия эге организациязының секретары, хоочун чазаныкчы Владимир Николаевич Ерошенко-даа, цехтиң бригадири Виталий Артемьевич Кольцов-даа чаңгыс үн-биле 1983 чылда «Мергежилиниң тергиини» деп атты чаалап алган, чээрби беш чыл дургузунда чазанып ажылдаан Вадим Васильевич Синельниковту мурнакчывыс деп ададылар. Ооң дагдынып алганы Макар Сат **(адаанда чурукта)** ам дөрткү разрядтың чазаныкчы-эптекчизи болган. Ийи айның социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүсеткен. В. В. Синельников продукцияны хереглекчиниң негелдезинге дүүштүр, эки шынарлыг кылыры негеттинер деп чугаалады. Чүге дизе шынар чарыш түңнээрде кол көргүзүг болгай.

Өрээлдерни аян киирер, бажың бүрүзүнге чугула эт-херекселдер — оруннарны, диваннарны, шкафтарны, столдарны мында бүдүрүп турар. Бажың херекселин ийи-чаңгыс чыл эвес, он-чээрби чыл эдилеп болур. Ындыг болганда, оларның ээлеринге үр бараан болуру шынардан улуг хамааржыр.

Фабрикада шынар ам-даа үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Ону экижидер дизе материалдарның шынарын экижидер апаар. Пөш, хады чижектиг чымчак ыяштан кылган кезектер эки шынарлыг болур. А фабриканы хандырып турар ыяжы кадыг болгаш хөй урулуг черлерлиг болуп турар. Ол ыяшты хоюглап кылыры берге. Ынчангаш чымчак ыяштыг ыяш кезер черлерни азы эки шынарлыг материалдар-биле бисти хандырары чугула деп, ажылчыннар демдегледилер.

Ноябрь айдан эгелеп шил-биле хандырбаанының түңнелинде бүгү комплектилер четпес чыгдынган. Күрхандырылга комитеди берзе-даа, чуга шилдер берген, ооң хемчээли-даа, кылыны-даа шкафтарга таарышпас болган. Ооң уржуундан магазиннерге шил чок продукцияны үндүргеш, ээлеринге шил кээрге бээрин аазап турар.

Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары шынар талазы-биле хыналданы чоруткан. Ийи хааржактыг столдарның кыдыгларында хырбазы карталчак, чамдык кезектерниң кылыны стандарттарга дүүшпес болганын олар илереткен. Белен продукция складын алтыдары күзенчиг. Сыңышпас өрээлге ыңай-бээр дажыглап турда, шкафтар шыйбакталып үрелип турар.

Чаа бажыңда чымчак кылыглар цегин ажыткан. Олче шупту цехтерни көжүрери көрдүнген турган. Төлевилел эргижирээни-биле ам туттунар чаа фабрикаже цехтерни көжүрер дээрзин бүдүрүлгениң удуртукчулары демдегледилер. Агаар арыглаары, доозуннаалыышкынны, шимээн-даашты болдурбазы эрги цехтерге болдунмас. Оларның ишти тар. Ийи ээлчеглиг ажылдаар дээрге, материал-биле хандырылгада үзүктелиишкиннер болу бээр. Күрхандырылгага киирген чагыглар база үезинде келбес. Бо четпестер бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга база шаптыктыг.

Тускай чагыглар күүседип турар алдыгы разрядтыг чазаныкчылар, үжен чыл ажыр ажылдаан күш-ажылдың хоочуннары В. П. Ерошенко биле П. А. Лопатин оларның ажылы онзагай. Стандарттар барымдаалавайн, хууда чагыг ёзугаар ажылдарны кылып турарлар. Олар бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастерлери. Эң шевер чазаныкчыларывыс деп оларның дугайында эш-өөрү чоргаарал-биле чугаалаар. Чарыштың тиилекчилериниң саны көвүдеп, тиилелгеже чүткүл улам күштелип турар.

А. ХОВАЛЫГ.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУК ЧЕТПЕС

Автомобиль транспорту республикада сөөлгү чылдарда хөгжүп, бурунгаар базымны кылган. Демир-орук станцияларындан чүс-чүс километр ыракта турар болганывыста пассажирлер, почта болгаш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүъктерин сөөртүп дажыглаар талазы-биле улуг үүле автомобиль транспортунга онаажып турар. Чогум-на ынчангаш автотранспорттуң ажылын улам сайзыраңгайжыдып, ажыл-ишчи болгаш бедик харысалгалыг ажылдаарын, чолаачыларның күш-ажылын билдилиг организастаарын бо бүгү негеп турар деп чүве билдингир.

Республиканың автотранспорт ажылдакчылары он бирги беш чылдың дөрткү чылынче бедик көдүрлүүшкүннүг, тура-соруктуг кирген. Тываның юбилейинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күш-ажылчы коллектив бүрүзү алгылаан. Төөгүлүг болуушкунну төлептиг ажыл-иживис-биле уткуур дээш хөйнү кылыр ужурлуг бис.

Бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидер, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, күш-ажылды шын организастаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап, коллективтиң ажылишчилериниң бот-идепкейин бедидип тургаш, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп болурунуң бүгү аргалары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде бар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедир дугайында партияның даалгазын ыяап-ла күүседир ужурлуг бис. Республиканың экономиказынга ол эвээш эвес ажыкты бээр. Нииити ажыглалдың транспортунга 82 муң тонна чүъктерни дажыглаар, 374 муң пассажирлерни планда көрдүнгенинден хөйнү аргыштырар.

Автотранспорт бүдүрүлгелериниң ажылында хөй четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Техниктиг үрелиишкиннерниң уржуундан транспорт анаа турар ужурга таваржып турар. Чолаачыларның ажылының организастыг чоруу чавыс болуп турарын СЭКП обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга демдеглээн.

№ 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи Тываның юбилейинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш канчаар ажылдап турарыл?

Бо чылдың эрткен ийи айларында чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң болгаш сайгарылга талазы-биле планныг даалгаларывыс күүсеттинмейн барган деп, бүдүрүлгеде профэвилел комитединиң даргазы А. Е. Ишутин биле план килдизиниң экономизи О. А. Дроздова хөңнү баксыраан чугаалап ордулар. Чүък сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле онаалда ийи айларда 71,4 хуу, ону сайгарарыны — 86,3 хууга күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы база-ла күүсеттинмээн. Январь айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы чүгле 69,3 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 31,2 хуу кудулаан бооп турар.

Планныг онаалдаларның күүсеттинмейн барганында чылдагааннар-ла хөй. Чолаачылар ортузунда социалистиг чарыш чогуур деңнелинге чедир организастаттынмаан, хөй тонна чүък сөөртүр КамАЗ-тар бир черден чүък сөөртүп алгаш, чүъктү чедирген черинден куруг маңнадып кээр таварылгалар эвээш эвес. Шак мындыг куруг маңнаашкыннарның түңнелинде дыка хөй кывар-чаар материалдар хей черге халас чарыгдаттынып турары чугаажок. Маңаа бадыткал кылдыр мындыг чижекти киирип көрээл. Чолаачы В. Савин январь айда 14 тонна чүък сөөртүр КамАЗ-биле Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксынга чүък сөөртүп чедиргеш, оон дедир кээрде чүък чок куруг чанып келген. Орук ара Чадаананың хөмүр-даш разрезинден хөмүр-даштан-даа чүдүрүп алгаш, кирип келбес сен деп айтырарга, машинамның дугуйларының резиназы тазарып калган, кыштың соогунда орукка үрелип кагза канчаар мен деп, янзы-бүрү чылдагааннар чугаалаар болган. Шак мындыг чижектер чаңгыс бо эвес. Чамдык чолаачылар ажылынга мындыг ээ-харыысалга чок боор турда камналга дугайында чүнү чугаалаар деп.

Чолаачыларның сөөртүп эккелген чүъктерин дүжүрериниң саададыр чоруктар бола болгулаар. Чолаачы Д. Щукин Ак-Довурактан дагдүгү чүдүрүп алгаш, Абаза станциязынга чеде бергеш чүъгүн дүжүрттүп алыр дээш январь 6-дан 9-ка чедир маңнап келген. Маңаа халас эрттирген 3 хонуктуң иштинде бо чолаачы улус ажыл-агыйынга хереглээр 28 тонна чүъктү сөөртүп эккеп, 14 муң тонна-километрни эртип болур аргалыг турган.

Шимчедикчилерни септеп турарының шынары куду. КамАЗ машиналарның шимчедикчилерин колдуунда-ла Черногорскиниң автосептелге заводунда септеп турар. Маңаа септээн шимчедикчилерниң шынары багай болганындан 30 муң километрни эртип чорааш-ла сандан үнүп, ажыглаар арга чок апаарга машиналар анаа туруп бээр. Январь айда безин 2 муң санныг дугуйлар чедишпээн. КамАЗ машиналарның техниктиг ажаалдазының кошкаан, бо машиналарга ажылдаар кылдыр материал-техниктиг баазаны эки белеткеп албааның бо бүгү херечилеп турар.

Бүгү чүвени кадрлар шиитпирлээр дээрзи бүгүдеге билдингир болгай. Бо бүдүрүлгеде кадрлар-биле ажылда чамдык четпестер бар. Чолаачылар ортузунда кижизидилге ажылын кошкак организастааның түңнелинде ажыл шагында арага-дары ижиптер, ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Чолаачы В. Сайгутин арага-дарыга хандыгып, ажыл шагы үзүп тургаш, Күш-ажыл хоойлузунуң дугайында дүрүмнүң 33 чүүлүнүң 4 кезээ-биле ажылындан үндүрткен.

Совет Тываның 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр, беш чылдың дөрткү чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг боттандырар дээш шудургу ажылдаары автобүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар соңгаарладып болбас кол сорулга. Бо чылдың эрткен ийи айларының хожудаашкыннарындан чогуур түңнелди үндүрүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир, чолаачыларның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер, күш-ажылды организастаарын экижидер, чаа депшилгелиг аргаларны ажыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар дээш боттуг хемчеглерни автобүдүрүлгениң удуртулгазы, партия, профэвилел болгаш хөй-нииити организациялар дарый ап чорудар үе келген.

М. ОЮН.

БЕДИК МЕРГЕЖИЛ — БЕДИК КӨРГҮЗҮГ

Кызылдың дааранылга фабриказының этикеткази илген платьелер, халаттар, бичии уруглар хеви, чоорган, сыртык хаптары республиканың садыг бүрүзүнде делгеттинген. Шынар демдээн тывыскан кылыгларның саны көвүдээн. Эде кылыглар чок даараашкындан эвээш эвес орулганы фабрика ап турар. Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан продукция бүдүрерин бүдүрүлге февраль айда 193, 3 хуу күүсеткен. Хүндүлүг беш булуңчук демдээн тывыскан 115 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, ону 202 муң рубль кылдыр күүсеткен.

Хепти шынарлыг даараарынга чүү негеттинерил? Күш-ажылдың болгаш технологтуг сагылга-чурумну экижиткенинден аңгыда, продукцияның шынары ажылчын кадрларның мергежилинден кол хамааржыр. Бедик мергежилдиг, шевер холдуг кызымак даараныкчы хепти чараштыр даараар. Чараш, каас аянныг хеп кижиниң чүгле даштыкы хевирин каастаар эвес, а харын сагыш-сеткилдин көдүрер.

Шынар — эң кол көргүзүглерниң бирээзи. Шынарлыг ажылдаар дизе, бедик разрядтыг кадрлар негеттинер болганда, ажылчыннарның мергежилин бедидери чугула болуп турар. Даараныкчыларның мергежилинге дагдыныкчыларның ролю улуг. Бистиң В. Г. Шевченкога удурткан комсомолчу-аныяктарның № 2 бригадазында орден-хавыяалыг хоочун дагдыныкчылар хөй. Каш чыл эрткенде аныяктар мергежип, харын боттары чаа келгеннерни өөредип эгелээр.

Бригада февраль айның планын 103,1 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын коллектив чедиишкинниг боттандырган. Хууда социалистиг хүлээлгелерин З. Эглит, Б. Моңгуш, Л. Моңгуш ажыр күүсеткен. Оларның шуптузу — бедик мергежилдиг даараныкчылар. Машиналарны башкарып орда, илдик-даа чок, даараашкын дорт, сөгүг черле турбас, кудуруктарлыг хире удазын безин чок болур.

Бедик мергежил дээрге-ле, бедик көргүзүг, эң эки шынар деп, дагдыныкчыларывыс биске үргүлчү чагыырлар. Мергежил бедидеринге бир улуг салдарлыг тепкииш — «Мергежилиниң тергиини» деп ат дээш социалистиг чарыш. Бригада кежигүннериниң чартык кезии ол атты чедип алган. Бо бедик ат дээш демисежип турарларның саны хөй. Даараныкчылар разрядын бедидип турар.

Коммунист кижи болганымда, өске эш-өөрүмге үлегер көргүзер ужурлуг мен. Он бирги беш чылдың үш чылының планын хуусаа бетинде доостум. Бо хүннерде 1985 чылдың июль айның үлүүнде ажылдап турар мен. ВЛКСМ Төп Комитединиң «Алдын холдуг мастер» деп хөрек демдээ-биле шаңнаттым. Бо бүгү чедиишкинимге менээ бригадам, дагдыныкчыларым дузалаан. Мээң чедиишкиним — оларның чедиишкини. 1983 чылдың түңнели-биле республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының аразында адыр аайы-биле калбарган чарышка тиилекчи болуп, «Мергежилиниң тергиини» деп атты чаалап алдым.

Шупту ажыл эки чоруп турар, ам шиитпирлээр ужурлуг айтырыг чок деп болбас. Кижи бүрүзүнүң мергежили, кызымаа, харыысалгазы нииити көргүзүглерни тодарадыр болганда, бо ажылче кичээнгейни угландырары чугула. Январь айда бригада планын күүсетпээн. Чылдагааны — эде кылыышкыннар.

Дааранылга фабриказының адресинге садып алыкчылардан хомудал кирбезин дээш, ажылдың шынарын экижидер сорулгаларны салгаш, бригада март айда күженишкинниг ажылдаарын шиитпирлээн.

Р. МОНГУШ,
Кызылдың дааранылга фабриказының даараныкчызы.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛДЕРИНДЕ

БИИ-ХЕМ. «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында херээженнер чөвүлели сөөлгү үеде ажылын идепкейжиткениниден агитквартиралар янзы-бүрү солун ажылдарны чорудуп турар. Малды кыштан хүр ажырарын олар кичээнгейге алган. Суурдан он сес сакманчы малчыннарже чоруткан. № 3 агитквартираның чурттакчылары инчеектерни хойжуларга даарап берген болгаш өске-даа ажыктыг ажылдарны кылган.

Дыштанылга хүннеринде, байырлалдарда кежээлерни, ужуражылгаларны, оюннарны, концерттерни, көрүлделерни болгаш өске-даа хемчеглерни организастаары эки чаңчыл болу берген. «Шеңне» агитквартираның эрттирген кежээзин суурнуң чурттакчылары сонуургаан.

Делегейге тайбынны быжыглаар дээш демисежири кижи бүрүзүнүң хүндүлүг херээ дээрзин сесерлигжилер эки билир.

А. ОЮН.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Элдиг-Хем суурда херээженнер чөвүлели районнуң социалистиг чарыжынга эрткен чылдың түңнели-биле үшкү черни ээлээн. Чөвүлел күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдиреринче кичээнгейни салган, ону экижидип турар. Чоннуң дыштанылгазын ажыктыг организастаар хемчеглерни ап келген. Ында агитквартиралар идепкейлиг киржип турар.

Дыштанылга кежээлерин белеткелдиг эрттирип келген. Ылаңгыя тыва оюннар кежээзинге суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киржип, сонуургаан. Агитквартиралар аразынга кажык, шыдыраа ойнаарынга, кыска тоолдар ыдарынга, тывызыктар тыварынга маргылдаа болган. Улуг назылыглар Монгуш Севилбаа, Ооржак Санчаа, Куулар Санаа аңаа идепкейлиг киришкен.

Ч. МОНГУШ.

КЫЗЫЛ РАЙОН. «Тиилелге» совхозта херээженнер чөвүлелиниң планын ёзугаар «Сыгырга» агитквартиразы дыштанылга кежээзин эрттирген.

Даараан, аргаан идик-хептиң, аъш-чемниң делгелгезин организастаан. Орта бирги черни «Чойган» агитквартиразы (даргазы Салчак Чудур) алган.

Ооң дараазында тыва оюннар, ыры, каргыраа, сыгыт эгелээн. Аңаа идепкейлиг киришкеннерни шаңнаан.

Э. ТЕЖИТ.

«Шамбалыг» совхозта херээженнер чөвүлели янзы-бүрү солун ажылдарны организастап турар. Чоокта чаа даараан, арган хептерниң делгелгезин эрттирген. Орта суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киришкеннер. Монгуш Кара-Урутнуң, Түлүш Осурбааның, Ооржак Чечектиң, Салчак Байлактың болгаш өскелерниң-даа даараан хептерин жюри эки деп демдеглээн.

С. МОНГУШ.

СВЕТЛАНАНЫҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Эртенгиниң дөрт шак чартык четкелек турда, Светлана Сувактың дежурный автобузу чедип келгеш, бо-ла медээлей бээр. Ол сырбаш дээш, тура халааш, далаштыг кеттинип, чунуп алгаш, ажылдап чоруй баар.

Кызылдың харылзаа белдиринге телефонистеп ажылдай берген баштайгы чылы ол турган. Дүнеки дежурныйлаашкынга чаңчыкпаан кижиге баштайгы үеде шынап-ла берге турган. Ынчалза-даа ажылгыр, орлан, кежээ кыс ажылынга удавааңда чаңчыгып, эш-өөрүнүң идегелин чаалап апкан.

Ол таварылга эвес. Светлана школага өөренип тургаш-ла, хөй-нити болгаш бүдүрүлге ажылынга идепкейлиг киржип өөренген. Үстүкү классчылар совхозтуң хой кыргылдазынга, дүжүт ажаалдазынга азы мал чеминиң белеткелинге ажылдай бээрге, ол шалыпчыларның аразынга кирип, бо-ла шаңнадып, мактады бээр.

Ооң ындыг ажылгыр болуп өзеринге ада-иезиниң үлегери улуг салдарлыг болганы чугаажок. Олар «Ак-Туруг» совхозтуң мал, чер, тудуг ажылдарынга хөй чыл иштинде ак сеткилдиг ажылдап келгеш, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чедип алган.

Оон бээр ам тос чыл ашкан. Ам Светлана Монгушовна өг-бүлелиг. Бичии оглу Вадик биле уруу Саяна уруглар садынга омак-хөглүг хүнзеп турар. Өг-бүлезиниң эр ээзи шагдааның улуг лейтенантызы Олег Оюн республиканың Иштики херектер министерствозунуң бешки килдизинде улуг инспектор. А боду найысылалдың харылзаа белдиринде телефонист, телеграфист, радист болгаш өске-даа хөй янзы техниктиг мергежилдиг дуржулгалыг харылзаачы, хоорайның бир дугаар харылзаа белдириниң начальнигиниң оралакчызы. Коммунист. Партийжи даалгалыг.

С. Оюн салбырында аныяктарның ажыл-херектериниң дугайын чугаалап бергеш, бригадир Зина Кара-Сал, почтачы Ондар ышкаш идепкейлиг комсомолчуларның аттарын чоргаарал-биле адаан. Комсомолчулар ам ленинчи зачёт дужаарынга болгаш мергежилиниң аайы-биле аттестация эрттиреринге белеткенип турарлар.

Ук салбыр эрткен чылын орулга планын 101,8 хуу күүсеткен. Ол улуг күш-ажылчы чедиишкинде комсомолчуларның үлүг-хуузу база бар. А бо чылын коллектив 82 муң рубльдиң орулгазын киирер планын Совет Тываның 40 чыл болур хүнү октябрь 11-ге чедир, хуусаазындан эрте күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Харылзаачыларның сөзү быжыг, күш-ажылчы соруу бедик. Ооң база бир барымдаазы — салбыр планын доктаамал күүседип, бүзүрелдиг ажылдап турарында.

С. М. Оюннуң ажылы чурттакчы чон-биле тудуш харылзаалыг. Оларның пенсия, дузаламчы болгаш өске-даа акша төлевирлерин тарадыр, хүлээп алыр, солун, сеткүүл чагыдылгаларын кылыр болгаш чурттакчы чонга өске-даа харылзаа ачы-дузазын чедирер.

Амгы үеде С. Оюн техниктиг тускай мергежилин улам бедидип, Улан-Удэ хоорайның харылзаа техникумунда бот-өөредилге-биле эки өөренип турар.

А. ДАРЖАА.

ЧАСПАС АДЫГЖЫ

Аңнаарын эр кижиниң херээ деп билир бис. Ынчалза-даа херээжен кижи бо мергежилге шылгалданы турушту-биле шыдап эрткен. Тывада аңчы херээженнер эвээш эвес. Оларны амгы үеде тракторист мегежилди шилип алганнарга дөмейлеп болур.

Тожу — аңныыр-тывыыш ажыл-агыйы колдаан район. Ында улуг назылыг эр-херээжен чон аңнап билир, тайга-сынга чаңгыс эвес удаа кокпа оруктар-биле эрткен, аң-меңниң аажы-чаңын, кодан-чыдынын билир. Ындыгларның бирээзи — херээжен аңчы Хайныр Чамыяновна Чамыян.

Ызыгуурундан аңчы Х. Ч. Чамыян бичии уруг тургаш-ла, адазы Чамыян аңчыны эдерип, аңнап эгелээн. Хамсыра, Чойган хемнерниң бажында ооң барбаан, четпээн чери чок деп болур. 1949 чылдан эгелеп колхозка (ам совхозта) аңчы болуп ажылдап киргеш, бо хүннерге чедир ынак ажылын кагбаан.

Дуржулгалыг аңчы чыл санында күрүнеге хөй өлүктү дужаап турар. Он беш киш,чүс ажыг дииң олчалыг чанып кээп турган. Аң изин ылгап билир, часпас адар аңчы огун-даа хоратпас. Кандыг аң каяа турар деп чүвени ол эндевес.

Эрткен чылгы аңныыр сезонда хар эвээш чагган. Ынчангаш аңчыларга ис кезери берге турган. Бо берге үеде районнуң херээжен аңчылары аңнаашкынче барык үнмээн. А Хайныр аңчы күзүн аңнап мунар шыырак чарыларны белеткеп, дөгерип алгаш, Донгулдар тайгазы кайы сен дээш кымны мурнай аъттаныпкан. Олча эвээш эвес болган.

Хоочун аңчының мунган чарылары дораан чаажыгар. Оларның чоруу ылгын, салгын-биле чарышкан дег, халып орда буттары караннаар, сыыргактары сыгыржыр. Эрес дээн эр аңчылардан безин Хайнырны мурнап аъттанганнар ховар. Совхоз төвүнден дөртен километр ырак Тос-Булуктуң одар, суггаттыг шыргай аргаларының бирээзинде ыжык чаглактыг селбер пөш адаанда одаа ында.

Арыг агаарлыг, чараш бойдустуг төрээн черинге Хайныр аңчы ынак. Артышсыг чыт думчукка дээп, сагыш-сеткилди сергедип кээр. Бир катап одагга келгеш, ээр-кожун дүжүргеш, чарыларын оъткара салып турда идегелдиг өңнүү Хартыга ээре берген. Ыт-куш ээргенде үнү бир аңгы, адыг-бөрү көргенде үнү база өске дээрзин ээзи билир. Бо удаада ол сырбыкты эскерип каан. Сыгыр октуун чаңгыс углааш, дааштаптарга, баштайгы олчазы чиңгис шыпкан шыкка дааш чок кээп дүшкен.

Дүне одарлаан аң-мең даң бажында-ла, озаң, хорумнуг черлерге дыштанып, хүнзээри-биле далажыптар. Бажы каткан аңчы озаннарның кыдыы-биле чоорту, дозуп кылаштап орда, Хартыга бир киштиң изин апкан. Аңнап өөренген ыттың караа көскү, кулаа дыыжы, думчуу чытчы. Аңчы ыды биле хар чогунга-даа торулбаан. Хүнде он ажыг дииң, ийи-үш киш олчалыг болган. Бо аңныыр сезонунда алган хүлээлгезин ол бүдүн чартык кылдыр күүсеткен.

Хоочун аңчы балыктаарынга база ынак. Тереӊ-даа хемге, шапкын агымнаргадаа хемени эки башкарып билир.

Часпас адар аңчы Хайныр юбилейлиг чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Ол бодунуң мергежилинге аныяк уругларны өөредирин база хүлээнген.

А. ДОРЖУ.

Тожу район.

ХООЧУРААН ААРЫГЛАРГА БАСТЫРГАН

Шыырныктырып келир соок болгаш хоранныг ышчыт Турцияның найысылалынга барык кыш санында-ла ооң үш чартык миллион чурттакчыларынга хилинчек болуп турар. Эрткен февраль онза шириин болган. Анкараның Мамак дээр кара-бажыңның хүн-дүн чок бүдээлээрин организастаан хөй санныг турци хамаатыларны агаар-бойдустуң аагы-даа ара доктаадып шыдаваан. Ынчангаш политика талазы-биле кара-бажыңнарда хоругдадып хилинчектеттиргеннерниң төрелдери болгаш өңнүктери хоругдаттырганнарны кадыг-дошкун аажылап болгаш оларны хилинчектеп турарынга удурланыышкынын илергейлээн. Анкараның болгаш Стамбулдуң кара-бажыңнарында кижилерниң төрелдери болгаш чоок кижилери эрге-чагыргаларга петиция бижикти тывыскан, ында чугаалааны болза: «Эргелеп чагыраарының хамааты хевиринче Турцияның эрткен чылдың декабрьда ээп киргенинин соонда-даа хоругдаттырганнарны кара-бажыңга тургузарының байдалдарында база кандыг-даа чүгээржилге болбаан».

Чуртка үш ажыг чыл чагырып келген шериг эрге-чагырганың орнунга хамаатызы чазак киргени билдингир болгай. Парламент соңгулдаларынга тиилелгени чедип алган Ада-чурт партиязының удуртукчузу Тургут Озал ол чазакты тургускан. Эрге-чагырганың солушкаындан Турцияның хөй-ниитизи эки чүнү-даа көрбээн, генералдар эрге-чагыргазының бүгү үезинде туруп турган дерзиилээшкиннер хевээр артпышаан. Харын каразаан кижилерин, бирги ээлчегде демократтыг күштерниң төлээлекчилерин истеп-сүрери дошкууран. Бо чылдың чүгле январьда безин Чөөн Турцияда онза байдалдың судтары дижир ындыг судтар курд национал шимчээшкинниң активчилерин колдады 62 кижини өлүрүп шаажылаар кылдыр шииткен.

Албанның сан-медээлерин ёзугаар алырга, политика талазы-биле хоругдаттырганнарның саны Турцияда 30 муң ажыг. «Хоралакчы ажыл-чорудулгазы» база «коммунистиг пропаганда» кылып турар дээш шын эвес буруудадыышкыннары - биле шериг-суд эрге-чагыргалары Турцияның тайбың талазы-биле каш-даа сураглыг ажылдакчыларын үр хуусааларда кара-бажыңнаар кылдыр шииткен. оларның аразында элчин чораан М. Дикэрдем, сураглыг шүлүкчү, делегейниң «Лотос» дээр литература шаңналының лауреады А. Бехрамоглу, «Джумхуриет» солуннуң делегей айтырыгларының дугайты кол журналистериниң бирээзи А. Сирмен олар бар. Турцияның ажылчы чоннарының демократтыг эргелериниң болгаш хосталгаларының чайгылыш чок камгалакчызы — Турцияның амгы хоруглуг ажылчын партиязының удуртукчуларын кадыг-дошкун деозии ёзу-биле судтаан. Турцияның революстуг ажылчын профэвилелдериниң конфедерациязының (ДИСК) 68 удуртукчуларын болгаш активчилерин база өлүрүп шаажылаар деп кыжанып турар. өске үзел-бодалдыг кылдыр буруудаткаш, 5 муң ажыг кижиниң Турцияның хамаатызы эргезин казаан.

Турцияның чаа чазааның дугайында ол чазак хоочураан эрги айтырыгларга бастыра берген деп чугаалап турар. Ол чорук чүгле кижиниң эргелерин үреп болгаш өске-даа үзел-бодалдыг диркен кижилерни кара туразында аажылап турарынга эвес, харын социал-экономиктиг айтырыгларның улам ыңай чидигленгенинге база хамааржыр.

Турцияның Барыын чүктен политиктиг болгаш экономиктиг хамаарылгазы улгадып турар. Чурттуң даштыкы өрези кедергей хөй түн — 23 миллиард доллар четкен. «Хюрриет» солуннуң бижээнин ёзугаар алырга, ол өре 2022 чылдың бетинде төлеттинмес. Чаа чээлилерни болгаш чээшкиннерни тыпсыр дугайында Турцияның чазааның диләэнге харыы кылдыр АКШ болгаш НАТО эжигүнү өске-даа чурттар дайын белеткелдерин күштелдирерин, чаа девискээринге баазалар болгаш объектилер тударын чөпшээрээрин. Турцияны Вашингтоннуң социалистиг чурттарга база Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур угланган шериг-стратегтиг планнарын боттандырарының чепсээ болдурарын негеп турар.

Делегейниң валюта фондузу чергелиг, Барыын чүктүң саң-хөө организацияларын база турамзык аажылап турар. Ол фондунуң хартаачылары «дузаламчының» орну кылдыр индустриализациядан ойталаарын, социал программаларны кызыгаарынга таарыштыр эң шыңгыы камналга чурумун доктаадып тургузары Турциядан негеп турар. Ол чорук калбак ажылчы массаларның амыдырал деңнелин дыка кудуладып, баксырадырынга чедирип турар. Чуртта өртек-үне улам аартавышаан. Барааннарның болгаш ачы-дуза чедирериниң, хамыктың мурнунда аъш-чемнин кол продуктуларының, чижээ, хлебтиң болгаш сүттүң өртэ аажок аартаан.

Стамбулдуң ТХА дээр информация агентилелиниң чоруткан санал-онал алыышкынының ёзугаар алырга, чурттуң чонунуң аажок хөй нуруузу өртек-үне аартаашкынын саат чок шиитпирлээри негеттинип келген бир дугаар айтырыг кылдыр адап турар. Ажыл чокталыышкыны база бөгүнгү Турцияда социал шыңгыы айтырыг болуп турар. «Артык» кижилерниң саны эрткен чылын 4 миллион кижи чедир өскен, ол дээрге ажыл кылып шыдаар чоннуң 20 хуузу-дур.

Турцияның ажылчыннарының боттарының чөптүг негелделерин хандырарын чедип алырының аргалары херек кырында чок. Амдыгаа чедир хевээр арткан шериг ёзу-чурумунуң хоойлузу үлетпүрнүн кол адырларынга ажыл соксадыышкыннарын чорударын хоругдаан. Өртек-үнениң аартаанын барымдаалааш, Турцияның ажылчын аңгызы немелде төлевир негээр эргези чок. Ындыг негелде кылыр дээр болза, күш-ажыл министриниң чөпшээрели херек. Ынчаарга Турцияның бүдүрүлге ээлери боттарының хөңнүнге таарышпаан ажылчыннарны ажылдан үндүрер бурун «эргелиг».

Анкарада, Стамбулда, Измирде болгаш өске-даа кол-кол можуларда мурнуку хевээр күштүг болуп турар онза байдал чуртта иштики политиктиг байдалды нарыыдадып турар.

Политиктиг дыка хөй хайгааракчыларның бодалы-биле алырга, Турцияда хамаатызы чазакты тургускан-даа болза, чуртта байдалга херек кырында контрольду мооң мурнунда ышкаш, президент генерал Кенан Эвренниң болгаш күрүне баштыңының — президент чөвүлелиниң чанында консультативтиг чөвүлелдиң өмүнээзинден шериг кижилер боттандырып турар. Президент чөвүлелиниң составында 1980 чылдың сентябрьда боттандырган шериг эргилдезиниң бүгү удуртукчулары бактааган.

В. КУДЕЛИН.
(СЭТА).

Мөзү-шынар кижизидилгези

БАК ЧАҢЧЫЛДАН УШТУНАР

Бо чылдың № 49 «Шында» бижикчи В. Донгактың «Чаңчылдарның кижизидикчи күжү» деп эгелиг материалын номчааш, авторнуң бодалдарынга каттыжар-дыр мен. Аныяк кижилерниң мөзү-шынарынга хамаарыштыр В. Донгак шын чугаалап турар. Эки чаңчылдар аныяктарны төлептиг аажы-чаңга кижизидеринге ужур-дузалыг.

— Бо шагның ажы-төлүн кандыг дээр боор, дөгерези дедир барган, мырыңай бажы-биле кылаштажы берген...— деп, чамдык улуг назылыглар бо-ла хомудап чугаалажы бээрлер. «Дөгерези» деп сөстү «чамдыктары», харын-даа «ийи-чаңгыстары» деп солувас болза, ындыг түңнел-биле чөпшээрежири берге.

1930—1940 чылдарның аныяктары-биле эдержип, хөглежип чордум. Ооң дараазында үелерден чоорту бо хүннерге чедир амыдыралга кандыг чаартылгалар болгулааның көрүп келдивис. Мээн үемниң аныяктарының өгбелеринден салгап алганы бүдүштүг мөзү-шынарлары, аажы-чаңы бар турду. Чижээ, бодундан улуг назылыг кижилерни хүндүлээри, аныяанда арагага, таакпыга хандыкшывазы дээш оон-даа өске.

Амгы аныяктар дээрге Төрээн чуртунуң бедик культуралыг, эртем-билиглиг патриотчулары-дыр. Муң-муң аныяктар Совет Армияның шериг албанын тергиин эки эрттирип, херек апарза, Төрээн чуртунуң херээ дээш ыдыктыг даңгыраанга ээ болуп чоруурлар. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында аныяктар кол күш боор. Төрээн чуртувустуң экономиказын, камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга оларның салыышкынын төрээн партиявыс, чонувус улуу-биле үнелеп турары кымга-даа билдингир. «Дөгерезин» деп сөс-биле аныяктарга чөгенип, сагышсырап чоруур кижилер бо бүгүнү эскербейн чоруурлары ол.

Бистиң күш-ажылчы, алдарлыг аныяктарывыстың амыдырал - чурталгазынга дүүшпес мөзү-биле чурттап, совет аныяктарның адын баксырадып, кара туразында «чаңнап» чоруур ийи, чаңгыс кижилер бисте бар. Ындыг кижилер хүндүс койгун ышкаш хоруп чыдар, караңгы-имир дүже бээрге, бажын көдүрүп «дөспес чаңын» сала бээрлер.

Кем-херек үүлгетпес-даа болза, хөй-нити черлеринге көскүлең, чараш эвес аажылап чоруур аныяктар база бар. Олар кудумчуларның ол, бо талазындан кежилдир алгыржып чугаалажыр, душкан-на черден кудумчу кежер. Чамдыкта кудумчуга аныяк оолдар кады чораан уругларының мойнундан халбактаныпкан азы чүъктенипкен, а демгилери аарындан ол-бо тендиңейнип-даа чоруурлар.

Вокзалдарда, автобустарда сандайларда, ханаларда арттырып каан «бижиктер» чүнү чугаалап турарыл? Бистиң хоорайда ындыг «бижиктерлиг» автобустар бо-ла таваржыр. Хөй-нити черинге бодун культурлуг ап чорууру — бот-кижизидилге-дир. Эрткен чылын «Шынның» арыннарынга «Бодунну бодуң кижизит» деп эге адаанга база материалдар үнгүледи. Бир мындыг таварылганы черле утпас мен. Абакан — Кызыл автобузунга ор мен. Орай кежээ Өөк суур дужундан ийи аныяк уруг дозуп олурупту. Удавааңда демгилер кедергей чиңге, бедик үн-биле ырлажы бердилер. Узун орукка шагзыраан, удуп чораан бичии чаш уруглар оттуп кээп, ыглажы берди.

— Узун орук чораан пассаржирлер удуп-даа чоруурдур, дүне-дир, чаштар база бар-дыр, соксап кагзыңарза кандыгыл?

— Па, культура деп чүве билбес ашак-тыр аа, ыры дээрге сеткил сергедир, ёзулут культура ышкажыл...

— Ийе. Ыры культура. Ону ырлаар үелиг, черлиг болдур ийин...

Ырлаарын соксатса-даа, олар меңээ хөлчок хорадап артканнар.

Бир күзүн тараа ажаалдазының үезинде «Тиилелге» совхозка тараа сөөртүп турумда, машинамга аныяктар доллдур олурупкаш, ховуга дыка-ла ырлаштылар. Ынчан мен ол ырыларга таалап, могап-турарым безин уттуптар турдум.

Кандыг-даа хоорайның, суурнуң культуразы ооң чурттакчыларындан, ылаңгыя аныяктардан хамааржыр дээри кончуг шын. өскээртен келген кижилер бодун шын эвес ап чорууурларны чандыр көрбес. Ооң соонда ол «ындыг хоорай азы суур чорду» дижир.

Бодунуң чонунуң, эш-өөрүнүң, төрээн чериниң атаалдарын үнелеп көөр дизе, кижи бүрүзү бодун хайгаарап, туттунуп, бодун боду кижизитсе чогуур деп бодаар мен.

М. ШУР-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

МООЛДУҢ ИШТИКИ ХЕРЭЭ-ДИР

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет-кыдат харылзааларны чогумчудары болгаш экижидери ийи чурттуң улустарынга улуг ужур-дузалыг болбушаан, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң херээн быжыглаарынга идиг берип болур ийик деп, МАР-ның чазааның ында тараткан медеглелинде чугаалап турар. Харын моон ужурунда МАР-ның чазаа амгы совет-кыдат политиктиг консультацияларны чүгула ужур-дузалыг деп көрүп турар деп документиде демдеглеп турар.

Ынчалзажок оларның чоруп турар үезинде кыдат тала ССРЭ биле КУР-нуң аразында харылзааларны чогумчударынга чамдык баш удур негелделерни салып турарының фактызын кичээнгей чок арттырып болбас деп медеглелде чугаалап турар. Оларның аразында улусчу Моолдуң иштики эргелеринге бүрүнү-биле хамааржып турар болгаш ооң дээп болбас эргезинге хамааржып турар айтырыг бар. Ол дээрге — ооң девискээринде түр туруп турар совет шериг кезектерин МАР-дан үндүрер дугайында негелде-дир.

Кыдат таланың идип үндүргени ук негелдени МАР-ның чазаа шуут хүлээп көрбейн турар деп медеглелде демдеглеп турар. МАР-ның чазааның мурнунда чаңгыс удаа эвес айтып келгени ышкаш, совет шериг кезектери МАР-ның девискээринде чүгле ооң чазааның диләэи ёзугаар найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында моол-совет керээге дүүштүр туруп турар. МАР-ның девискээринче оларны киргениниң шынныг чылдагааннары кыдат талага эки билдингир. Моол девискээрге оларның турары Кыдаттың айыыл чок чорууңга кыжаныг тургузуп турар дээр янзылыг чүүл дугайында бадыткаашкында кандыг-даа үндезин чок болуп турар.

МАР-ның чазаа болза совет шериг кезектериниң Моолда турары шуут-ла ооң иштики херээ болгаш чүгле моол-совет харылзааларга хамааржыр деп база катап медеглеп түр. Моон ужурунда оларны МАР-ның девискээринден үндүрер дугайында айтырыг совет-кыдат политиктиг консультацияларга чугаалажып көөр чүүл болуп шыдавас. Ол ышкаш совет шериг кезектериниң МАР-га турарын КУР биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларны чогумчударының оруунга кандыг-бир моондак кылдыр көрүп болбас.

Моол-кыдат харылзааларга хамаарыштыр чүүл дээрге, МАР бодунуң принципиалдыг болгаш туруштуг тайбынга хандыкшылдыг политиказын барымдаалааш, МАР биле КУР-нуң аразында чаагай кожа-хелбээ турарын болгаш кады ажылдажылгазын бот-боттарының бот-эргезин хүндүлежириниң болгаш девискээриниң бүрүн бүдүн турарының, деңэргениң, күштү ажыглавазының, бот-боттарының иштики херектеринге киришпезиниң принциптеринге үндезилеп катап тургузары болгаш хөгжүдери дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПРАГА. Чаңгыс аай кодээ ажыл-агый кооперативтериниң социалистиг күш-ажыл бригадаларының ниити-күрүне конференциязы Прагаҥың Культура ордузунда ажылдап эгелээн. Ында 165 муң кижини хаара туткан социалистиг күш-ажылдың барык 12700 бригадаларын төлээлээн 500 делегаттар киржип турар. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының бот-идепкейин хөгжүдериниң угланыышкыннарын, ол ышкаш чаңгыс аай көдээ ажыл-агый кооперативтериниң удавас болур X съездизи-биле холбашкан сорулгаларны аңаа чугаалажып көөр.

КУВЕЙТ. Иран-Ирак чепсектиг үскүлежиишкинниң шыңгыы чидигленгени-биле холбаштыр бодунуң дувүрээзинин Кувейттиң премьер-министриниң оралакчызы, тус чурттуң даштыкы херектер министри С. Аль-Ахмед Ас-Сабах илереткен. КУНА агентилелдиң дамчыткан медеглелинге ол Иран биле Ирактың аразында дайынны ийи чурттуң экономиктиг болгаш өске-даа курлавырларын төтчеглеп турар кандыг-даа ужур-утка чок коргунчуг болуушкун-дур деп адаан. Ук дайынның үргүлчүлээшкини болгаш ооң хемчээлдериниң калбарыышкыны делегейниң айыыл чок чорууңга улуг кыжаныышкынны тургузуп турар деп кувейт министр онзалап демдеглээн.

Хан төгүүшкүннүг үскүлежиишкинни соксадырын чедип алыр дээш доп-дораан чогуур хемчеглерни алырынче КНО-ну, каяа-даа каттышпаан күрүнелерниң болгаш ислам чурттарның удуртукчуларын база чазактарын шейх С. Аль-Ахмед Ас-Сабах кыйгырган.

ДАКАР. Мавританияның парлалга агентилелиниң дыңнатканы болза, Мавритания Сахараның Араб Демократтыг Республиказын албан шугуму-биле хүлээп көрген. Ол дугайын Мавританияның национал догунаашкынының шериг комитединиң даргазы Мохаммед Хун Ульд Хейдалланың Полисарио фронтузунуң удуртулгазынга чоруткан чагаазында чугаалап турар. Полисарио фронтузун КНО Барыын Сахараның улузунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи деп хүлээп көрген.

НИКАРАГУА. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң маадыры, америк империализмниң шивишкиннериниң 50 чыл мурнунда араатанзыг ёзу-биле өлүргени Аугусто Сесара Сандинога тураскааткан байырлыг ёзулалының боопт турган үези.

Манагуада Революция шөлүнге болган улуг митингиге чүс-чүс муң ажылчыннар, тараачыннар, сандиночу шеригниң болгаш милицияның дайынчылары киришкен. Олар Сандинонуң эгелээни база никарагуа улустуң революстуг авангарды — Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң үргүлчүлеп турары Никарагуага хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселдиң идеалдарынга шынчызының дугайын медеглээн.

ЧУРУКТА: митинг үезинде.

Пренса Латина СЭТА-ның телефотозу.

ЛИВАН. Үе эрткен тудумна ливаннарның таваржып турганы араатанзыг үүлгедиишкиннер улам-на хөйү биле илерeп турар. Кфар-Матта дээр көдээ суурнуң хевири мындыг болган. Орта 117 кырганнарны, херээженнерни болгаш бичии уругларны өлүргени илерээн.

АП-СЭТА-ның фотозу.

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

БОГОТА. Эрге-чагырганың чер-чер органнарынга ам болур соңгулдалар-биле холбаштыр соңгулда кампаниязы Колумбияда доозулган. Чурттуң президентизи Белисарио Бетанкур национал телевидение дамчыштыр чонга чүве. чугаалааш, бадылаашкыннарга идепкейлиг киржиринче соңгукчуларны кыйгырган.

Коммунистерниң киржип турары Демократтыг фронтуда каттышкан Колумбияның чөөн үзелдиг күштери демократия болгаш тайбың дээш, өйү келген социал-экономиктиг чаартылгаларны чуртка боттандырары дээш демиселдиң лозуңнарының адаа-биле соңгулдаларга киржип турар.

КАНБЕРРА. Оожум океанның мурнуу талазынга ядролуг чепсекти шенээрин соксадырын Франциядан шиитпирлиг чедип алырынче, австрали демократтар партиязының удуртукчузу, сенатор Д. Чипп Австралияның чазаан кыйгырган. Муруроа ортулукка ядролуг чепсектиң шенелделери Австралияның «айыылзыныышкыннарын болдурбайн турар» дээр дугайында Францияның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсоннуң чоокта чаа кылган медеглелинге хамаарыштыр сенаторнуң демдеглээни болза, ук айтырыг талазы-биле Австралияның херек кырында туружун ук медеглелде хажыдып турар. Шынында, Францияның ук районда кылып турар ядролуг чалыылдырыышкыннары австралийжилерни дыка дүвүредип турар.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ — АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ ЧОГААДЫКЧЫ КӨӨРҮ

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы, 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинниң планын чедиишкинниг күүсеткени дээш «Рязаньның угулзалары» аргылга бүдүрүлгезиниң каттыжышкынының коллективи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчинр Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Каттыжышкынның уран шеверлери эптиг, эки платьелерни, улуг эвес өртектиг костюмнерни болгаш улустуң хереглээри өске-даа барааннарны кылып үндүрүп турар.

Рязань черниң онзаланчак угулза-кааcталгалары-биле дааpаан хептерден аңгыда, янзы-бүрү чуруктарлыг шывыгларны, аржыылдарны, чадыгларны өрүүр болгаш «батик» дээр аргалар-биле кылып үндүрүп турар. Оларның хевир-майыктарын каттыжышкынның чурукчулары рязаньчы аяншинчилиг чурулганы ажыглап тургаш, чогаадып турарлар.

1983 чылда каттыжышкынның ажыл-ишчилери чоннуң хереглел бараанныарын пландан ажыр 416 муң рубльге сайгарган. Бо чылын рязаньчылар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаанындан ажыр 2 хуу бедидери болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немештир чиигедири дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

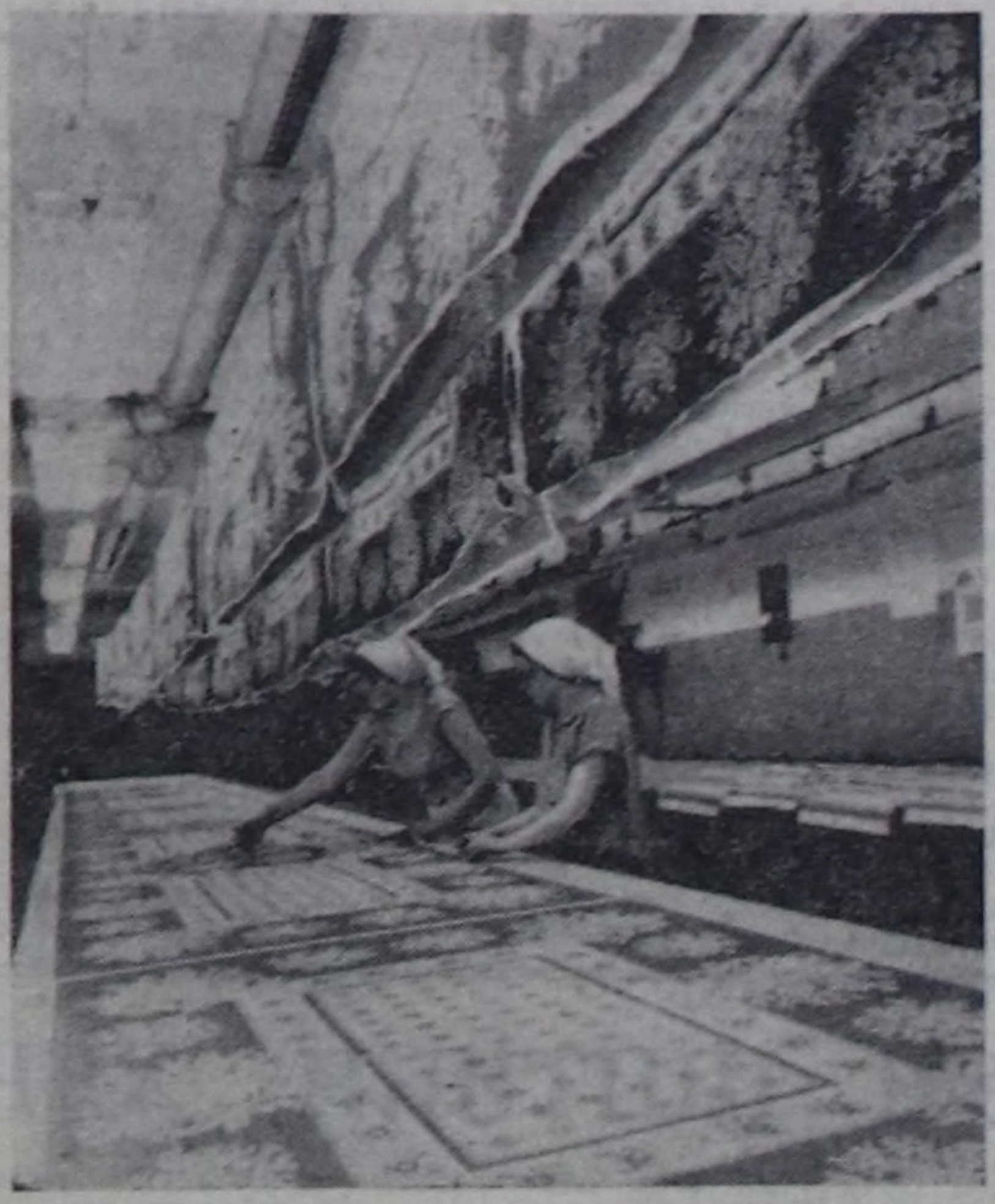

ЧУРУКТА: пөстерни кааcтаар цехте.

Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотозу.

КУР ЧЕРНИҢ ЧАЗЫ

● АЛДЫГЫ ЭГЕ ●

Сентябрьның төнчүзүнде бүргеп, хадып, чүдереп баксыраан дээр чоорту орталанган соонда октябрьның каaң аяс эге хүннериниң бирээзи турган. Аңаа «Тиилелге» совхозтуң тараажылары амырапла калганнар. Агаар-бойдус ынчаар экижип кээрге, механизаторлар чүден омак-хөглүг апарганнар, олар ажылдап турда, аңа сагыш дег, шуут хей-аът кирген.

Бригадир Хүреш-оол Монгуш биле агроном Каң-оол Куулар эң сөөлгү тараалыг дилиндекти кестирип турган Кызыл-оол Бады-Хөөнүң звенозунуң үстүү дужунда бичии тейжигеш кырынга баргаш, сеткил-сагыжын чугаалашканнар.

— Дөрт муң үш чүс бежен гектар черниң тараазын мындыг кыска хуусаада кезип ажаап алыр— деп, агроном хөлчок өөрүп, күзел-соруу кыптыгып чугаалаан. — Чүү дээр, бергелер база турган болдур ийин.

Бригадир арыг агаарны мага хандыр тынып ап, сагыш-сеткили оожургай берген чугаалаан:

— Кандыг-даа ажылга белен чүве кайын турар, Каң-оол Норбуевич. Бүгү-ле чүве ында ажылдап турар кижилерниң шыдамыындан хамааржыр-дыр.

Бригадир үргүлчү демдеглел бижип чоруур, карты мырыңай үлдүрерип, азыглары сыныглай берген хүрең блокнодун ажып көрген. Ол аңаа удуртуп-баштап турар коллективиниң ажыл-херээниң дугайында эң чугула чүүлдерни бижип, демдеглеп ап чоруур. Улуг-биче-даа болза коллектив удуртуп, кижилер-биле ажылдап чоруур кижи болганда, хүн бүрү хамаан чок, шак, базым санай дол-дораан шиитпирлээр айтырыгларны ында онзалап бижип алган чоруур. Ынчалбас болза хоржок, ажыл бачым, чай чок болгаш, олар уттундура берип болур.

— Хопчу кара дептержинде чүү деп чарлык бар-дыр, дарга? — деп, агроном эжин баштактанган. — Бүгү-ле чүвени ында айтып турар боор оң.

— Чарлык деп, чээ — деп, ол агрономнуң чугаазын катаптаан. Бо-даа хуулгаазын дептержигеш болгай аан. Көрбес сен бе, бөгүнге чедир бир муң гектар күскү чер аңдарылгазын база чоруткан-дыр бис. Ол база багай эвес.

— Оон ыңай чүү бар-дыр, Хүреш-оол Сайын-Белекович? — деп, агроном кыр-кырынга барган.

— О-о! Мында бижээн чүвелерни черле хоомайзынма. Өндүр Хоойлу — Совет Конституцияның чырык-чаагай байырлалы база чоокшулаан-дыр, тала.

— Эки-дир оо! — деп, агроном улам өөрүп эгелээн. — Ону ылап байырлап, ажыл-биле демдеглеп эрттирер бис. Ажылдаар-даа, өөренир-даа база дыштаныр-даа бүгү эргени биске алдын Хоойлувус берип турар болгай.

Ийи кижи бир кезек мыташпайн барганнар. Күскү хүнүң алдын-сарыг херелдери хову-шөлдерниң кырынче күзүңгүлей саарлып бадып турган. Даглар, шаттар, хову-шөлдер каш янзы өң кирген. Тываның күзү таан онзагай, чараш ийин! Бедик-бедик тайга-сыннар мырыңай хевир кирген. Оларның бизеңнелчек сүвүр баштарында хүн херелдеринден кылаңайнып чыдар мөңги-харлар чоорту-ла хемнер иштинче чавызап бадарын оралдажып чыдар. Оларның куду алзы көре каптарга, ол мөңге улуг тайга-сыннарның эзимнери, эрээн каъттары каш янзы хорагай өңнүг. Сыннар баштарындан чаптылып баткан ыяш-даш кара-хүрең кылдыр көстүп, оон куду алзы көрүптерге, алдын-сарыг, хүрең-кызыл эзимнер эдектери көстүгүлээр. Ында шарлан, хадыларның ынчаар каастанып алгаш, аяншинчи кире берген турарлар.

Бригадир биле агроном тейжигешти куду алзы балып орда-ла, Кызыл-оол Бады-Хөөнүң удурткан звенозу эң сөөлгү арткан дилиндектиң тараазын кезип дооскаш, хову турлаанче шуужуп алгаш бадыпканнар.

Бригадир биле агроном хову турлаанга келген олчаан, бүгү механизаторларны кызыл-булуңга чыып алгаш, оларга дүжүт ажаалдазын чедиишкиннинг доосканы-биле холбаштыр изиг байырны чедиргеннер.

Хүреш-оол Монгуштуң бүдүжү, аажы-чаңы ындыг-ла болгай, хөй чүве чугаалаар эвес. Ол механизаторларның мурнунга туруп алгаш, каш сөс чугаалаан:

— Эр-хейлер! Силерге улуу-биле четтирдивис! Чаагай ажыл-үүлени бүдүрдүңер, оолдар...

Каң-оол Куулар база бригадирге улажы каапкан:

— Силер шуптуңар мурнакчылар силер, оолдар! А мурнакчыларның аразында тергиннер база бар. Оларны билир силер. Ичин-Доржу Хертек, Иван Куулар дээш оон-даа өскелерни адап болур мен. Харын-даа совхозтуң бүгү комбайнерлериниң мурнундан Кызыл-оол Васильевич Бады-Хөө тиилекчи болуп, мурнуку одуругга кирген-дир. Ол дүжүт ажаалдазының эгезинден тура, 582 гектар черниң тараазын кестирип, 693 тонна тарааны бастырган.

«Тиилелге» совхозтуң конторазының мурнунда күш-ажылчы алдар тугу бар. Ону база ооң төрээн совхозу дуржулгалыг хоочун комбайнерниң бедик көргүзүглүг, шалыпчы ажыл-ишчи чедиишкиннери дээш көдүрген.

Ол аразында совхоз директору Вадим Орамбалович база чеде халдып келген. Дарганың өөрүшкүзү улуг-даа болган. Ооң экти бедик, херээ делгем көзүлген. Дүжүт ажаалдазының үезинде директор база амыр-дыжын-даа сагынмаан. «Тараа, Тараа!» «Дүжүт ажаалдазының үезинде механизаторлар аразынга бедик организастыг ажыл», «социалистиг чарыш», «дүжүт ажаалдазынга чидириг тургуспас» деп бодалдар ооң угаан-бодалын доюлдурган. Чүгле ол дугайын бодап турган эвес, харын бүгү-ле чүвени ынчаар бедик организастыг чорукка тургузар дээш билиг, күжүн-даа харамнанмаан. Бодунуң бар-ла арга-мергежилин, эртем-билиин аңаа ажыглаан.

Директор ажыл-ишчи механизатор эрлерниң мөге-шыырак холдарын дыңзыг-дыңзыг тудуп, оларга изиг байырын чедирген. Бригада керээзин чарып алгаш, ала частан тура, амгы бо орай күстүң хүннеринге чедир олар ажыг дерин төп тургаш, чаагай дүжүттү тарып өстүрүп, ону чидириг чокка ажаап алыр дээш шырак-даа ажылдааннар. Оларның сөглээн сөзү ажыл-херээ-биле бадыткаттынган. Механизаторларның мындыг шалыпчы ижинге директор кымдан артык бүзүреп чораан. Ажылдап-даа база чурттап-даа билир эрлер. Төрээн совхозунуң, чаңгыс чер-чурттугларының улуг идегелин олар кызымак күш-ажылы-биле бадыткап шыдааннар-даа. Амгы үениң негелдези-биле чаа ажыл-ишчи арга-биле ажылдаарының төлептиг эгелекчилери болганнар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

(Уланчылыг).

(Эгези № 57 «Шында»).

«КОСМОС» ЧАЛАП ТУРАР

МОСКВА. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Космос» павильонда космосче ужуушкунуң оруунуң эң баштай ажыдыкчызы Юрий Гагаринниң төрүттүнген хүнүнден бээр 50 чылынга холбаштырган делгелгени ажыткан. Совет космос шинчилелиниң болгаш ажыглалының эң болбаазыраңгай дээн аппараттарын: «Прогнозту», «Электронну», «Метеор-2»-ни, «Космос» системаны, «Интеркосмос» дээр. ЭДЧ киржикчизи чурттарның космосчу найыралының демдээ болур «Интеркосмос» дээр бөлүк спутниктерни ында көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Космос» павильонда.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

Мумад ШАМСАЕВ, чечен-ингуш чогаалчы.

А В А

Даап бодап алганым дээш
Таан дыка чектевеңер.
Хүнден ону
Күзел хандыр дыңнап келдим:
Ава чүрээ сол-ла чорза,
Ажы-төлдүң чүрээн орта,
Кызыл роза
Кыптыккан дег чечектелир.
Ававыстың ажылын бис
Чандырып-даа шыдавас бис.
Ава бисти кыйгыра бээр,
А бис аңаа харыылаар бис:
«Бардым, авай, мени өршээ.
Багай орук шаптык катты».
Шак ол чылдар шагда эрткен.
Чаш шаг шагда уттундурган.
Ам кээп меңээ кайын-даа бол,
Ава үнү чаңгыланза,
Ырак чер баар биледимни
Ызырынмайн дедир саткаш,
Авам-биле бажыңынга
Артып каар мен, чарылбас мен.
О бодалым!
Ажыг-шүжүг чалбыыш ышкаш,
Аа-чаза улдап келди!
Арным суйбап, часcыдып кээр
Авам чылыг холдарын мээ
Сагындырып чедип келдиң —
Сагыш-сеткил хайнып келди.
О авайым!
Чаңнык болгаш чырык оттүр
Чаа хүннер уткуштур мен
Сээң кызыл розаңны
Сеткил ханып, чамбыдипте
Аваларга
Аскын-кежии болзун дээштиң
Арттырбайн үлексээр мен.

Очулдурган О. СУВАКПИТ.

Кино

УЛУГ ЭВЕС УЧАСТОККА

Дайынның кадыг-дошкун чылдарында совет кижилер фронтуларның кончуг дужуурлуг, эң берге, калбак черлеринге-даа, улуг эвес участоктарынга-даа кайгамчык эрес-маадырлыг чоруктарны кылып турганнар. Ол бүгү уран-чечен номнарда болгаш шиилерде, киноларда улам тодаргай сиңниккен. «Дээрже орук» деп «Мосфильм» киностудиязының үндүргени чаа кинонуң сценарийин бижээн авторлары В. Васкаков, К. Рапопорт болгаш режиссеру Д. Вятич-Бережных олар өске-даа чогаадыкчы ажылдакчылар-биле кады «Генерал Шубниковтуң корпузу» деп кинону элээн каш чыл бурунгаар чогаадып кылган турган, ону көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген болгай.

Ооң-биле холбаштыр оларның чогаадып кылганы бо чаа кинода өске янзы онзагай чүүлдүң дугайын чугаалап турар. Дайынның сөөлгү чазы. Генерал Шубниковтуң корпузу Берлинге чедир 70 километр хире черде, Одер хемге чеде бээр. Корпустуң танкистери дүрген дидим шурааш-кыннарының түңнелинде оларны хандырар ужурлуг тылдан дыка ырап, буруңгаарлааш, кывар-чаар материалдар сөөртүп алырынга берге байдалдар тургустунуп кээр.

Элээн каш хонуктар мурнунда Совет Армияның күчүлүг шавар халдаашкынынга шыдашпайн вермахтың фашистиг шериглериниң каапкаш барганы, Химмельсфорт (немец дылдан очулдурарга «дээрже орук» дээни ол) хоорайга кывар-чаар чүүлдүң складын кончуг дүрген тургускаш, ооң сөөртүлгезин органзастаары чугула апарган. А ол хоорай фронтунуң мурнуку шугумунуң ораңчок артында турар. Генерал Шубников (артист Анатолий Васильев) ол чугула сорулганы күүседири-биле полковник Лебеденкога (артист Георгий Жженов) берген. Ынчангаш кинода кол болуушкуннар Химмельсфортка болгаш ооң чоок кавызынга калбарып турар.

Фронтунуң мурнуку одуруглары улам буруңгаарлап, ырай бергенинден хоорай ыржым. Артиллерия-даа диңмиревестээн. Дайын доостур чоокшулаан деп чүвени ооң чурттакчылары билип турза-даа, кудумчуларже үнмээннер. Бистиң шериглеривистиң корпус солунунуң редакциязы, чунар база хеп чуур отрядтың дайынчылары аныяк кыстар, балыгланган чамдык солдаттар болгаш офицерлер, шериг ажыл-агыйының кырганнары үрели берген «Т-34» деп танкының база «Катюша» тургузуунуң экипажтары маңаа артып калган турганнар.

Ооң-биле кады Химмельсфорт чоогунга боттарының кезектеринден үзе кирдиргеш, канчап-чооп-даа тургаш, ооң чаза таварып үнерин оралдашкан хөй эвес санныг немец солдаттар болгаш офицерлер хоргадып чытканнар. «Хей черге хан төкпейн, солдаттарны өлүм-чидимден камгалап алыры-биле орус шериглерге дүжүп бээр» деп, гитлержи полковниктиң өлүп чыткаш, берген дужаалын, фашист оберштурманфюрер СС — Клейн (артист Улдис Душпис) күүсетпейн баар. Балыгланган өөрүнге болгаш өске-даа солдаттарга холбаштыр эң дерзии ханныг өлүрүкчү үүлгедигни кылган кижилерниң бирээзи ол.

Үзе кирдирген гитлержилер Химмельсфорт хоорайда байдалды тодарадыры-биле разведка чоруткаш, ында совет шериг кезээ-даа, камгалалдаа чок деп чүвени билип алыр. Ооң соонда олар ону ээлеп алыры-биле шаап халдаашкынга белеткенип ап турар.

Ол дугайы хоорайның бир чурттакчызының дыңнадыгы-биле полковник Лебеденкога чогуур үезинде билдине берген соонда чунар болгаш хеп чуур отрядтың дайынчы кыстарындан, шериг солунунуң редакциязының ажылдакчыларындан эгелээш, бүгү күштү организастап, дайзынны ойтур шаварынга белеткенир. Олар полковниктиң командылалы-биле ол улуг эвес участокка дайзынны чылча шапкаш, оларны дужуп бээринче албадаптар.

Ынчалзажок дайынның элээн каш чылдарында ооң кадыг-дошкун ыштыг, бустуг оруктарын эрес-маадырлыы-биле эрткен полковник боду база танкист Булат Ахматшин, ажыл-агый отрядының дайынчызы, аныяк кыс Вера Суворова болгаш өскелер-даа дайын доостур чоокшулап, тайбың үе удавас эгелээр деп турда, дайзын-биле ол сегиржип алыышкынга харааданчыы-биле өлүрткен болгаш чоннуң хосталгазы, аас-кежии дээш демиселге амы-тынын харам чокка берген.

Кинофильмниң эгезинден төнчүзүнге чедир кол черни полковник Лебеденконуң овур-хевири ээлеп турар. Ооң ролюн ССРЭ-ниң улустуң артизи Георгий Жженов ойнап күүсеткен. Мурнунда ол: «Резидентиниң чазыы», «Резидентиниң салымы», «Резидентиниң ээп келгени», «Экипаж» деп болгаш өске-даа киноларда кол маадырларның овур-хевирин ооң солун кылдыр тургусканын көрүкчүлер билир болгай. Полковникти үдеп, ооң хелемечизи бооп турар. шериг солунунуң корреспондентизи капитан Никольскийниң овур-хевирин мурнунда хөй-хөй киноларга ойнаан сураглыг артист Валерий Хромушкинниң тургусканы солун-даа, көрүкчүлерниң сагыш-сеткилин хайныктырып кээр.

С. САЛЧАК-ООЛ.

ХЕРЭЭЖЕН КИЖИНИ АЛДАРЖЫТКАН

ССРЭ-ниң улустуң артизи Павел Петрович Кадочниковтуң дугайын көрүкчүлерге тодаргайы-биле чугаалаары албан эвес. Үр үениң иштинде ол көрүкчүлерниң эң-не ынак артистериниң бирээзи турган. Ооң киржилгези-биле үнген «Хайгыылчының маадырлыг чоруу», «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» деп кинолары совет кинонуң классиказы апарган. П. П. Кадочников ам-даа киноларда улуг чедиишкинниг ойнап турар. Ынчалза-даа ооң кино тургузукчу ажылының дугайында көрүкчүлер эвээш билир боор.

Удавас хоорайның киноэкраннарынга ооң чаа тургускан ажылы — «Сени кажан-даа утпас мен» деп эмчи сестразы Поля биле аңаа дайынчы Фёдорнуң ынакшылының дугайында өңнүг кинозу үнүп эгелээр.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үези. Баксырап чыткан балыгланган Фёдорнуң амы-тынын Поля камгалап каар. Аныяктар бот-боттарынга ынак апаар. Айлар эртер, Фёдор сегип, экирий бергеш, Поляны ада-иезинче оларның адрезин бергеш чорудуптар. Ынчалза-даа Полина оларга келгеш, хөй кижилиг өг-бүлениң чурттап орарының аар-бергезин көргеш, оларга Фёдорнуң дугайында чүнү-даа ыттавас болгаш уруу-биле өскээр чоруптар.

Херээжен кижиниң күштүг ынакшылының, ооң дидим, шыдамык, бергелерге торулбас чоруун алдаржыткан бо чаа фильмде аныяк артистер Ирина Малышева, Евгений Карельских кол рольдарда ойнап турар. Ук фильмни «Ленфильм» киностудиязынга үндүрген.

А. АЮНОВА.

ТЫВА ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Арзылаңның арга-биле,
Тоолайның керги-биле.
Адааны чыгаг кирер,
Аазааны даңгырак кирер.

Аксында бурган,
Артында хырын.
Адарын аайлаар,
Алырын өйлээр.

Авазы хүн болза,
Ачазы ай болур.
Ааржы барда
«Аштадым» дивес.
Ажынгаш арыг кирбе,
Дарынгаш даг үнме.
Аал-оран уттундурбас,
Алдын-мөңгүн дадарбас.
Албан оруу ажык.
Арт ажыглыг,
Арыг үзүктүг.
Ааска шоваа — ажылга човаг.

Б. БУДУП чыып бижээн.

ТВ

МАРТ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бистиң-биле, бис ышкаш, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 9.55 — «Солдат Иван Бровкин». Уран-чечен фильм. 11.25 — Концерт. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 —14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильм. 14.45 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 15.15 — Эртемденнер — Москва чоогунуң агроүлетпүр комплекизинге. 15.45 — Биология эртемнериниң доктору О. М. Кожова-биле школачыларның ужуражылгазы. 16.30 —Орёл хоорайның баянистер триозу ойнаар. 16.50 —М. Шолоховтуң маадырлары театр сценазында. 17.30 — «Шыдыраа школазы». 18.00 —Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 «Коллектив шыдаар». 2-ги дамчыдылга. 19.30 — Фильм-концерт. 19.55 — А. Адамовтуң романын ёзугаар тургускан «Петля» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35 — Фильм-концерт. 22.15 —Футбол маргылдааларының допчулалы. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 —Телефильм. 8.25; 9.35 —География. 8 класс. Ыраккы Чөөн чүк району. 9.05; 12.40 — Англи дыл. 10.05 —ПТУ суругуулдарынга. Астрономия. Ай. 10.35; 11.40 — Төөгү. 7 класс. XVII чүс чылдың орус культуразы. 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 12.10 — Физика. 9 класс. 13.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.25— Клод Дебюсси. 14.10 — «Мээң эргим Сашам...» А. Одоевскийге тураскааткан. 15.05 — Фильм-концерт. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.00 — Чапсар. 18.00 —Телемедээлер.

МАРТ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—Мультфильмнер. 9.25 — «Петля». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.30 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 11.30 —ТТ-ниң болгаш БР-ниң Академиктиг хорунуң орус ырлар концерти. 12.15 — Медээлер. 12.20—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер. 15.05 —«Кызыл хүн, үнүп келем». Ф. И. Шаляпинниң амыдыралының болгаш чогаадылгазының дугайында телефильм. 15.55 — Төөгүнүң арыннарындан. Черниң ээзи болур. 16.25 — Авазының школазы. 16.55 — «Чидириг чок болдурар». Дүжүттү камгалап алырының дугайында эртем-тайылбырлыг фильм. 17.05—«Алдын эжиктер». Уругларга дамчыдылга. (ЧССР). 18.00 — «ПТУ-га чүнү, канчаар өөредип турарыл?» СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилелин чугаалажып турары. 18.30— Чоннуң аялгалары. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кайгамчыктыг доскаар». Мультфильм. 19.10—Л. Сидельников. Концерт. 19.25— «Ажыл-херектер болгаш кижилер». Волгоградтың трактор заводунуң ишчилериниң социалистиг чарыжының дугайында. 19.55 — «Петля». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35—«Документалдыг экран». 22.35 — Ф.-Э Бахтың чогаалдарындан аялгалар. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эртенги сула шимчээшкин. 8.15— «Ону ылавылап көөр херек». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.45 — Бойдус. 3-кү класс. Куруг ховуларының бойдузу. 8.55 —«Куштар болгаш аңнар дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.15 — Орус дыл. 10.05 — А. С. Пушкинниң тоолдары. 10.35; 11.50 — Төөгү 6-гы класс. Христофор Колумбунуң аян-чоруу. 11.00 — Эртем болгаш амыдырал. 11.30 — «Экии, дельфин». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.15 — Ниити биология. 10-гу класс. Эволюцияның синтетика теориязы. 12.45 — Хоойлу билир сен бе? Социалистиг чуртталга шөлүнүң дугайында чуруму. 13.30 — И.-С. Бах. 14.15— «Дугуй болгаш хөрзүн». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.25 — Л. Н. Толстой. «Дириг сүнезин». 15.10 — Медээлер. 15.15—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильмнер. 18.15 — Элээдилер болгаш хоойлу». Элээдилер ортузунга тайылбыр ажылы. 18.45— Киножурнал. 18.55 —«Азия төвү». Дамчыдылга. 19.25 — Телефильм. 19.45—Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 —«Үе». 21.35 —«Только в мюзик-холле». Уран-чечен телефильм. 22.40 — «Хүннүң хады». Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.00 —00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Арарат».

ПОНЕДЕЛЬНИКТЕН ЭГЕЛЕП

Ам-на понедельниктен эгелеп эртенги сула шимчээшкиннерни кылыйн, кежээ хөй чем чивээйн, ажылче кылаштап чедиип, эртежик удуп турар-дыр деп каш катап шиитпирлевээн дээр. Ынчалза-даа понедельник кээр-ле, биеэги чаңчылывыстан адырылбас бис. Ол аткаарладыр дажыдан канчап адырлырыл? Херээжен кижи чүгле бодунче, кадыкшылынче сагыш салырындан аңгыда, өске бүгү ажылдарга четтигип турар. Ылаңгыя час-биле кады бистер, херээженнер, чараш, хөглүг, аныяксыг көстүр үжурлуг бис. Ол боттарывыстан улуу-биле хамааржыр.

Сула шимчээшкин, өйлүг чемнениири, арыг агаарга селгүүстээшкин дээн чижектиг билдингир чүүлдерни бөгүн чугаалашпаалыңар. Бөгүн даштыкы хевиривис, арын-шырайывыс дугайында чугаалажып көрээлиңер. Кайызы-даа чугула эвес болза-даа шиитпизи-биле бистиң канчаар көстүрүвүске салдарлыг элээн каш хемчеглер алырын ыяк шиитпирлеп алыылыңар.

— Саван, эът дүрбүүрүң ажыглап, душка доктаамал чунар. Аргалыг-ла болза эртенги шакта изиг, соок сугну ээлчештирип турган чунарга хан эргилдезинге, кижиниң чиик, сергек болурунга ажыктыг.

— Эртенниң-не, кежээниң-не арынны, мойнну лосьон-биле аштаар. Удуурда арынга чаттан бүгү-ле косметиканы ыяш-ла аштап чуур.

— Хүннүң-не чүгле арынны эвес, а мойнну, холдарны база шыгыдар крем-биле чаар.

— Бодун арыгланып, ажаатынып албайн кудумчуже үнмес. Декоративтиг косметиканы херээжен кижи бүрүзү ажыглавайн турар болгай. Ынчалза-даа кышкы үеде бистер туруп-шылапканзыг, чудаңгызыг көстүр бис. Ынчангаш эринни помада-биле чаггаш, арынны пудралааш, кирбиктерни будуп алыр болзувусса, аяныг көстүр бис (ылаңгыя үжен хар ажа бергеннер).

— Бир эвес баш дүгү үстүг болгаш шоолуг кылын [illegible] болза, ону үргүлчү чуурy ажыктыг. Эки таарышкан шампунь-биле баш дүгүн доктаамал чуурга ол хора чок, харын баш дүгүнүң бызыг болурунга ажыктыг.

— Парикмахерскаага доктаамал барып, прическаның хевирин чидирбес.

— Бодувустуң деңзивис кижээнгей турар ужурлуг. Ынчалза-даа деңзи чидирери-биле чиир чемни кызырып, организмни аштадып болбас. Кандыг-даа чемни чип болур болгай, чүгле хөлүн эрттирбейн, бичиилеп. Кыска үеде кызып турган ап октаан деңзи, демей-ле үр болбайн катап неметтине бээр.

— Чүгле улус аразынга эвес, а уругларывыска, ашаавыска база аяныг, арыг-шевер көстүр ужурлуг бис. Эртенги чемде-ле арыг-силиг кеттинген, аяныг причёскалыг болур болзуңарза — ол хүн бүгү чүве эки болур дээрзинге чигзинмеңер.

— Кезээде чараш, аяныг кылдыр көстүр ужурлуг бис. Ол чүл дээрге-ле кадыкшылывысче, бодувустуң даштыкы хевиривисче сагыш салып чоруурувус ол-дур. А кажан «муңгараанчыг хүннерде», сагыш-сеткилиңерге кударанчыг, чүнү-даа кылыр хөңнүңер чок болза, чараштыр кеттингеш, бажыңар дүгүн чүгээш, аяныг прическадан кылгаш, будүүтүңүп алыңар — ынчан долгандыр турар бүгү чүве дораан бир янзы апаар.

«Работница» журналдан.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Созданы друг для друга» (2 сериялыг)—9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Звездочка» № 36—9.20, **«Кавказская пленница»** — 15.00, 16.50, 18.40, (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАЛ-ХЕМ»: «Злой дух Ямбуя» — 15.00, **«Военно-полевой роман»** — 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Оглянись» — 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«МИР» КБ: «Кащей Бессмертный» — 16.00, **«Скорость»** — 18.20 (узаткан), 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистерининг 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистерининг 2-37-13 чагаа килдизиниң 2-41 27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 2076

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерини талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС № 00075